SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 8.

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Lev-ľva či **lev-leva?** — Pred troma rokmi učil som žiaka slovenských rodičov v I. triede, ktorý nijakým činom nemohol vysloviť pri čítaní tvar *ľvi*, ale ho aj po mojom opravení a upozornení vždy prešmykol na *vli*. Nakoniec musel som sa len uspokojiť s jeho domácou výslovnosťou, keď som chcel, aby odsek dočítal. Ani som mu to nemohol mať za zlé, najmä keď mi prišlo v tej chvíli na um, že podobné ťažkosti mal som i sám pri prvom vyslovovaní foriem *ľva, ľvovi, ľvom, ľvi* atď. Aj u mňa bolo pri týchto formách prešmykovanie, kým som sa ich nenacvičil. Najprv vždy som si musel uvedomovať, že spoluhláska *ľ* je na prvom mieste, a tak vlastne som ju vyslovoval dvojslabične, podobne ako aj formu *rtuť*, ak som chcel to *r* vysloviť. V škole ťažko nám išlo vypovedať *rtuť*, vyslovovali sme *tuť*. Teraz, ak aj sa už výslovnosť týchto tvarov viac-menej zmechanizovala, predsa slovenským žiakom nie je celkom prirodzená, je naučená. Toť som sa spýtal žiaka z vyššej triedy tak experimentálne na gen. od *lev* s predložkou *do*; dostal som odpoveď: *do ľva.* Keď som mu nadhodil, či nie: *do leva*, myslel si, že ho potváram z nevedomosti a zavrátil ma tým, že by to tak malé deti povedaly. Priznal sa, že aj on, keď bol dieťa, hovoril: *do leva*, ale teraz už *do ľva.* Hľa, vplyv školy!

Hoci všetci vieme, že slovenské nárečia majú len tvary *leva, levovi* atď., bez Bartkovho vedeckého odôvodnenia[1] nebolo by nám ani vo sne prišlo obnoviť, vlastne pokúsiť sa rehabilitovať odhodenú domácu, slovenskú formu gen. *leva*, lebo vplyvom školy sa *ľva* natoľko zaužívalo u učených, ako aj menej školených ľudí, že sa zdalo ťažko ním hýbať. Pri podstatnom mene *ľan* (*len* dial.), hoci

[1] Príspevok k dejinám slovenčiny, Trnava 1936, str. 46.

tu ide o ten istý zjav, v školskom skloňovaní ostávajú také formy, aké sú aj v ľudovej reči: *ľan-ľanu...* (*len-lenu...* dial.). Ešte doteraz nikto ani sa len nezmienil, že by sa mala zaviesť nejaká knižná forma „*ľnu*", ako je v češtine. To sa dá vysvetliť tým, že *ľan* (*len*) je také živé slovo, ktoré sa všade užíva v ľudovej reči, naproti *lev* je zriedkavejšie, a zato aj ľahšie sa ujaly nedomáce, knižné formy *ľva, ľvu-ľvovi... ľvom, ľvi* atď.

V živej reči pri obidvoch slovách (*lev, ľan*) ostáva v skloňovaní kmeňová samohláska (*leva, levovi, levom...*; *ľanu, ľanom...*), ktorej v češtine niet (*lev-lva, len-lnu*), podobne ako ich niet ani v slovenčine pri *deň* (< dьnь)-*dňa* (< dьne), *pes* (< pьsъ)-*psa* (< pьsa) a iných. Tu aj v slovenskej reči zanikol ъ celkom náležite, keďže bol v slabej pozícii. Podľa tohto bol by mal zaniknúť aj v *lъva* > **ľva, lъnu* > **ľnu* atď., ale nezanikol, lež sa vokalizoval. Aj v tomto prípade ъ len tak sa mohol vokalizovať, že sa dostal do silnej pozície, hoci bol nepárny. A nepárne ъ, ь dostaly sa do silnej pozície všade tam, kde by bola ich zánikom vznikla ťažkovysloviteľná, prípadne nepohodlná spoluhlásková skupina.[2] V našom prípade očakávali by sme formy **ľva, *ľvovi...*; **ľnu...*, ale keďže skupina *l* + *spoluhláska* bola ťažkovysloviteľná, ъ nemohol zaniknúť, svoju pozíciu ďalej udržiaval a tým ju upevňoval. Bolo to práve v čase zanikania a vokalizovania jerov, keď slabika *lь* v skupine *lь* + *spoluhláska* mala zaniknúť a keď hláska *l* mala sa pripojiť k nasledujúcej slabike. Aby nevznikla ťažkovysloviteľná skupina, polohláska ъ v slabike *lь* dostala úlohu zachovávať celú slabiku neporušenú a tým ъ, hoci nepárny, nadobudol si silnú pozíciu.[3] V silnej pozícii sa už vokalizoval celkom ľahko a tak takýmto spôsobom celkom náležite máme *lъva* > *leva, lъnu* > *ľanu* (*lenu* dial.). Len týmto vokalizovaním ъ mohlo sa udržať *lь* ako slabika pred spoluhláskou, keďže každé začiatočné *l* so spoluhláskou tvorí ťažkovysloviteľnú skupinu, ktorú slovenčina dôsledne odstraňuje. Práve v tom odstraňovaní ťažkých spoluhláskových skupín treba hľadať hlavnú príčinu vzniku silnej pozície aj pri nepárnom jere. Táto tendencia odstraňovať nepohodlné skupiny hlások ukazuje sa i vtedy, keď už taká skupina predsa

[2] Takto je na príklad: *kedy* (<*kъdy*) (č. kdy), *kepa* (>*kъpa*) z nom. *kep* (=špina).

[3] Z tých istých príčin vznikaly aj druhotné silné jery, ktoré odstraňovaly ťažkovysloviteľné skupiny, na príklad: *kôpor, kôper* (dial.), *osem* (<*osmь*). (Porov. Bartek, Príspevok, str. 27—35.)

bola vznikla. Jazyk potom odstraňuje ju prešmyknutím, ako to vidieť pri názve dedín *Hlota*[4] < **Lhota*. Celkom takto si ju odstraňoval aj spomínaný žiak pri tvare *ľvi*, keď čítal *vli*.

No neodstraňujú sa vokalizáciou nepárneho jeru len skupiny *lъ* + *spoluhláska*, kde by bol býval daný k tomu podnet z takého pádu, v ktorom sa normálne vokalizoval párny jer, ako na priklad: *lъvъ* > *lev*, *lъnъ* > *ľan*, ale aj tam, kde bol nepárny, ako svedčí *Lehota* (< *lъgota*), *ľahostajný* (< *lъho*—). Tu sa vokál nemohol odnikiaľ preniesť, mohol iba vzniknúť organicky vokalizovaním *ъ*, a to len vtedy, ak *ъ* bol v silnej pozícii. Na to, že ozaj v slabike *lъ*- v skupine *lъ* + *spoluhláska ъ* bol v silnej pozícii, poukazuje aj okolnosť, že *ъ* ako nepárny nielen nezanikol, lež predĺžil sa na *i*: *lъgota* > *ligota* — *Lihota*.[5] Toto je už vlastne tretí spôsob na odstraňovanie nepohodlnej skupiny *l* + *spoluhláska*, ktorý nie je ojedinelý; takto vznikol aj tvar *luhať*[6] z *lъgati*, kde zasa tvrdý jer (ъ) dal *u*, a tvar (pri jazyčnej hláske *r*) *ruvať* < *rъvati*.

Ale ak skupina *l* + *spoluhláska* nestojí na začiatku, lež v prostriedku slova, nie je ťažkovysloviteľná, a zato ju jazyk neodstraňuje, ako svedčí *zolhať*[7] zo *sъlъgati*, kde je vokalizovanie celkom náležité, keďže sa tu vokalizoval párny *ъ*. Tu ťažkovysloviteľnosti zato niet, lebo *l* s nasledujúcou spoluhláskou netvorí jednu slabiku, ale prikláňa sa k predchádzajúcej slabike, teda v skutočnosti sú od seba oddelené, lebo aj tuná skupina *lh* by bola ťažkovysloviteľná, keby sa malo vyslovovať *zo* + *lhať*. Ľahkovysloviteľnou sa stáva práve tým, že sa vyslovuje *zol* + *hať*. Takéto sú aj formy *prervať*, *vyrvať*[8], no vždy *ruvať*, ako aj *luhať*.

Takto, ako to z celého dobre vidieť, jedinou príčinou toho, že sa nepárne jery dostaly do silnej pozície a potom sa náležite voka-

[4] V bánovskom okrese je *Patrová Hlota* (úradne *Petrova Lehota*), *Hlota* (úr. *Bobotská Lehota*), v trenčianskom okrese na pomedzí bánovského je *Mníchova Hlota* (úr. *Mníchova Lehota*). Je známe aj priezvisko *Hlotský*.

[5] V neďalekom susedstve dedín *Hlota* je aj *Čierna Lihota*. Je aj priezvisko *Lihotský*.

[6] Užíva ho len staršie pokolenie. V bánovskom okrese, pokiaľ žije, vyslovuje sa s predĺženým *ú* (*lúhať*, podobne ako *strúhať*).

[7] Tvar *zolhať* som počul vlani na Dubničke od staršej ženy, keď pri odhadovaní môjho veku sa o dva roky zmýlila: „No skoro som aj uhádla, to som málo *zolhala*.“ *Zolhať* = málo sa mýliť. Tento význam je známy aj v Turci (Blážovce).

[8] Dokladov zo živej reči nemám.

lizovaly, bolo naisto nevyhnutné odstraňovanie ťažkovysloviteľných skupín *l* + *spoluhláska*. Nepriamo to upevňuje ešte aj fakt, že tam, kde nebolo treba ťažkovysloviteľnú skupinu odstraňovať, nedostaly sa *ъ*, *ъ* do silnej pozície a tak sa ani nemohly vokalizovať. Tu Bartek celkom má pravdu, že vokál *e* v gen. *leva* vznikol vokalizovaním nepárneho *ъ* v silnej pozícii oproti Stanislavovi, ktorému sa preniesla „jerová hláska z nominatívu".[9]

Ako sa dôsledne odstraňovala na začiatku slova jazyčná hláska *l* + *spoluhláska*, takisto sa odstraňovalo aj jazyčné *r* v skupine *r* + *spoluhláska*. Aj tu nepárne *ъ*, *ъ* dostávajú sa do silnej pozície v skupine *rъ* + *spoluhláska*, *rъ* + *spoluhláska* a vokalizujú sa, ako dokazuje *reku* < *rъkǫ* oproti čes. *řku, raži, reži* (dial.) oproti č. *rži*. Aj tu, ak predsa vznikly ťažkovysloviteľné skupiny (*r* + *spoluhláska* na začiatku slova), sa odstránily, lenže nie prešmyknutím, ako to bolo pri *l*, ale sprievodnou samohláskou alebo spoluhláskou, na príklad: *ortuť* < **rtuť*; *ordza, erdza* < **rdza* a tiež spoluhláskou *h*: *hrdza*; *erdžať* a *hrdžať*[10] < *rdžať. Napokon treba spomenúť treti spôsob odstraňovania, t. j. že nepárny *ъ* sa predĺži na *u*: *ruvať*[11] < *rъvati*, podobne, ako je *luhať*.

Zo všetkého plynie pre slovenské hláskoslovie všeobecný poznatok, že jazyčné hlásky *l*, *r* nemôžu tvoriť na začiatku slova skupinu *l* + *spoluhláska*, *r* + *spoluhláska*, čo je zvláštnosť slovenčiny, ktorej sa nám nemožno vzdávať, lebo tým by sme sa zriekli jedného zo znakov, ktoré potvrdzujú samostatný vývin slovenčiny a jej samobytnosť medzi ostatnými slovanskými jazykmi.

Takto potom každé slovo, začínajúce sa skupinou *jazyčná hláska* (*l* + *r*) + *spoluhláska*, nie je domáceho pôvodu, ako nie je podľa tohto ani *ľnúť*, za ktoré máme v živej reči *lipnúť, lhať-luhať, rvať-ruvať, rtuť-ortuť*, ďalej *lpieť, ľstivý, rdieť*[12], *rty*, ktoré, ak sa im nedá vyhnúť a najsť pre ne priliehavý domáci výraz, užívajme s tým, že sú to knižné formy nedomáce, odporujúce hláskosloviu slovenskému. Ak máme na mysli, že *„sloven-*

---

[9] Nakoľko Stanislav v svojom predpoklade nebol celkom na čistom, vidieť z toho, že medzi dokladmi uviedol *ľehota*, kde sa vokál *e* veru nemal odkiaľ preniesť (Liptovské nárečia, str. 126).

[10] *Hrdžať* je na západe (Bánovce) a tiež v Turci (Blážovce, Bystrička).

[11] Týmto vonkoncom padá Pastrnkov náhľad, že by *luhať* bolo vzniklo podľa nemeckého *lügen*. (Porov. Bartek, str. 48.)

[12] Za *rdieť* je v živej reči *červenať sa*. Tvary, kde je korenné *ъ* (*rъd-*) vo vyššom stupni, sú v slovenčine, ako *ruda, Rúdno* (obec), *rýdzik* (huba).

čina nestrpela počiatočné r-, l-, m- pred spoluhláskou*"[13], sme nútení uznať aj tvary *ľva, ľvovi, ľvom, ľvi*... za knižné a odtiaľto už je krok, aby sme ich zanechali a uživali slovenské formy *leva, levovi, levom, levi*... Tieto formy sú staré, nie nejaké neologizmy, a istotne pochádzajú z času vokalizovania jerov. Slovenčina si ich zachovala, ochránila do našich čias, hoci ináč v písanej reči sa dosť často užívaly aj nedomáce knižné tvary *ľva, ľvu* atď. a *ľví* za *levský, levový*. Bernolák správne do svojho Slowára uvádza domáce formy *leva*... a *ľva*... výslovne označuje za české. Podobne má *levica, levový*, čo dokladá úzom: *levová koža*.[14] Takto, nakoľko som zistil, sa písalo dôsledne v knihách, tlačených v bernoláčine:

Twár *Lewa* (Hortus Florum[15], str. 15), Swatého Marka z Obrazom *Lewa* (16), Obraz *Lewa* (17), medzi *Lewow* uhoďeni bol... od *Lewow* nebol roztrhaní... Boh... zawrel Usta Lewow... z wás neupadel wolakdo medzi *Lewow* (168); Duch swati pripodobnuge Čloweka nahnewaného *Lewowi* (Učeňí Múdrosťi kresťanskéģ[16], Habel, str. 52), „Uzacpáwali Usta Lewow" (102) *Lewom* hladním whoďení bol... „Boh... zawrel Usta *Lewow*..." (131); uwržení bol do Gami *Lewoweg* (Palkovičov predklad Písma, str. 313), uhoďili ho do Gami *Lewoweg*... išol k Game *Lewoweg*... wislobodiť od *Lewow* ...zawrel Ustá *Lewow* ...uhoďení su do Gami *Lewoweg*... gích uchopili *Lewi* (314), wislobodil Daniela z Gami *Lewoweg*... *Lewica* (315); Daňiela w Game lewowég... Boh zachráňil (Celoročné Neďelné Káźňe, Hulyák I, str. 96).

Formy *leva, levovi*... boly u štúrovcov celkom bežné. V Jančovičovom slovníku je síce len nom. *lev* bez genitívu, ale to sa rozumie, že bol uňho gen. *leva* celkom zrejmý, keďže má *levoví* a *levica*. U Hodžu čítame: „...povedať ...*levica* líške: ja som len jedno porodila, ale *leva* (Dobruo slovo Slovákom, str. 12). Tak aj v dobe poštúrovskej, ako svedčí Loosov slovník, kde nachádzame: *levica*, Löwin; *leváreň, levárňa*, Löwengarten, Löwenzwinger; *levový, levský*. No v novšom čase preniká aj forma *ľva*, a to vplyvom češtiny a ruštiny. V Czamblovej Rukoväti (3. vyd.)[17] máme

[13] Citované z Bartka, str. 47. * Ten istý zjav sa ukazuje aj pri *m*.

[14] Doklady upravujem podľa terajšieho pravopisného úzu.

[15] Širší titul knihy: Hortus Florum, to gest: Zahrada Kwetná ... skrze ... Gazda Adalberta... zložené... Tomus I, Pars. II. Trnava 1800.

[16] Je to preklad nemeckého diela nitrianskeho biskupa Frant. Xav. Fuchsa. Patá(!) Stránka. Trnava 1803.

[17] Tak i v 1. vyd.: *lev*, g. *leva* + *lva, levský*.

lev, gen. *leva* + *ľva*. Tvrdý, ktorý bol dlhé roky v Rusku, v svojom slovníku za *lev* kladie gen. *ľva* a len do zátvorky *leva*, ale v 2. vydaní bez zátvorky. No jednako nachádzame dosť dokladov aj na živé, slovenské formy *leva*..., hoci často dávala sa prednosť knižnej forme.[18] Doklady: Neboli to podivíni, ktorí trpeli radšej smrť *levami* a tigrami (Vaj. II[1], 55)[19], povláčiť sa nedá, a čo by bol *levom* (Hviez. III, 253), K tomu máš i synov ani *levov* (IV, 45), Prečo *leva* volajú *levom* (Šolt. III, 201); *leva*... o strom priviazali. Myš začula rev *leva* (Sneh. Vianočný sborník. Usporiadal Sulík-Sula, „Detva" — Sväzok prvý. Praha 1920, str. 11); Hodený do *levovej* jamy (Písmo sväté[20], 291), hodili ho do *levovej* jamy... šiel ku *levovej* jame... vyslobodiť od *levov*... Boh... zavrel ústa *levom* (292). Takto aj v nárečiach: Prišiel cirkus a má troch *levov* (úz.), našli *levicu* (Czambel, Slovenská reč 243), štriľac na *ľeva*... rubac *ľeva*... še vimentoval od *ľeva* (366).

Z článku je isté, že v slovenčine môže len obstáť gen. *leva*, lebo jazyčné spoluhlásky *r* a *l* nikdy netvoria jednu slabiku s ktoroukoľvek nasledujúcou spoluhláskou.

(Pokračovanie.)

Ján Mihál:

ZO SLOVENSKEJ SKLADBY.

(Pokračovanie.)

Definícia vety: *dorozumievací jazykový prejav v medziach iktu a kadencie* je, hádam, priformalistický a školským potrebám nevyhovuje, lebo by sme museli podať najprv obšírnejší výklad o ikte a kadencii. Načim teda tú definíciu voľačo pozmeniť a doplniť. Myslím takto:

Veta je dorozumievací prvok jazykového prejavu, ktorý obsahom i zovňajškom obojstranne (hovoriacemu i poslucháčovi) vyhovuje.

[18] Ešte aj teraz sa dáva najmä vplyvom Pravidiel slk. pravopisu. Na príklad Ondrejov v Africkom zápisníku mal dôsledne domáce formy (*leva, levovi*...), no korektúra, ako mi hovoril, všetko zmenila na knižné (*ľva, ľvovi* atď.).

[19] Už v 2. vydaní, ktoré je zaradené do III. sväzku, je tiež nedomáca, knižná forma: ktorí trpeli radšej smrť od *ľvov* (III[2], 61).

[20] Písmo svätého starého zákona, preklad Hlinkov, vydaný nákladom Spolku sv. Vojtecha, ale tlačený v T. Sv. Martine.

Každý dorozumievací jazykový prejav má obsah i zovňajšok (formu), má hovoriaceho i poslucháča.

Obsahom vety je to, čo hovoriaci má na mysli. Zovňajškom (formou) vety je prízvukovanie, t. j. stúpanie a klesanie hlasu za hovoru, v písme sú to zasa interpunkcie, t. j. konvenčné znaky, ktoré majú označovať zmenu hlasu za výslovnosti vety. Pravda, interpunkcie, ktoré dnes používame, nie sú dostatočné ani zďaleka na vyjadrovanie bohatosti vetných prízvukov.

Iste sa mi môže nadhodiť, že definícia, ktorú som uviedol vyššie, nie je ničím ako pozmenením definície Delbrückovej, ktorú podáva v II. časti svojej syntaxe, kde hovorí: *„Ein Satz ist in artikulatorischer Rede erfolgende Ausserung*, welche dem Sprechenden und Hörenden als ein zusammenhängendes Ganzes erscheint (Veta je výraz artikulovanej reči, ktorý sa javí hovoriacemu i poslucháčovi ako súvislý uzavretý celok). V III. diele Syntaxe dodáva, že *veta je formálny celok medzi dvoma výdychovými pauzami* (cit. podľa vlastných poznámok z prednášok prof. dr. M. Weingarta).

Pravda, medzi definíciami Delbrückovými a tou, ktorú som podal vyššie pozmenením a doplnením definície Skaličkovej, je značný rozdiel. Uzavretý súvislý celok ako výraz artikulovanej reči môže sa skladať i z niekoľkých viet, čiže môže byť i prehovorením (promluvou, vyskazaniem). V definícii, podanej mnou: *dorozumievací prvok jazykového prejavu, vyhovujúci obsahove i zovňajškom hovoriacemu i poslucháčovi*, nejde o niekoľko viet, iba o jednu, ktorá môže byť rozsahove rozličná.

Vondrák sám za najlepšiu definíciu vety pokladal definíciu Delbrückovu.

Zaiste hodno spomenúť, že nemecký filolog Kretschmer tiež pokladal *vetu za slovný jazykový prejav, ktorého podkladom je cit alebo vôľa* (cit. podľa Weingarta). I táto definícia je priširoká.

Definícia vety v našich školských gramatikách: *slovami vypovedaná alebo napísaná myšlienka* — je už 2000-ročná, pochádza od Dionýzia Trackeho, alexandrijského učenca z ostatného storočia pred Kristom. Dionýzius učil, že *veta je zloženie slov, predstavujúcich úplnú myšlienku.* Táto definícia sa držala v staroveku, potom ju prevzal Apollonios Diskolos, grécky učenec (138—161), po ňom ju formuloval Pnicianus v 6. storočí po Kristu a tak sa držala do 19. storočia, ba podnes v školských gramatikách.

Začiatkom 19. storočia vystúpil nemecký filolog Gottfried Hermann, ktorý povedal, že veta je slovný výraz myšlienky

(= slovom vyslovený súd). Tu stotožnil vetu s logickým súdom, čo robil už Aristoteles.

V prvom koncepte Hermannova definícia figuruje v našich učebniciach, a to hlavne v učebniciach pre školy nižších stupňov, pre školy ľudové a meštianske. Vezmime do rúk hociktorú učebnicu jazyka slovenského a všade najdeme: *veta je slovami vyjadrená myšlienka* (F. Káčer a M. Miškóci: Mluvnica a cvičebnica pre slov. mešt. školy II, 5; Nováková-Nezhodová: Pracovná učebnica jazyka slovenského I, 96, atď., atď.).

Autori učebníc si, pravda, nelámu hlavu, či malé deti vedia, čo je myšlienka, a či tá definícia zodpovie skutočnosti.

Pozrime bližšie na vec.

V hociktorej príručke psychologie najdeme definíciu myšlienky. Rovnako to má na pr. Wundt (Lélektan alapvonalai = Grundzuge der Psychologie, str. 251, Budapest 1898) a Fahoun Psychologická propedeutika I, 91). V prvej čítame: Ak generálnu predstavu (tento termín zdá sa mi lepšie vystihovať podstatu veci ako termín „obecná predstava") podrobíme analýze, dostaneme myšlienku a vtedy je súd rozčlenenie myšlienky a jej čiastky a plodom tohto členenia je pochop. V druhej príručke čítame: myšlienka je generálna predstava, podrobená analýze. Súd je výsledkom analýzy generálnej predstavy. Slovné vyjadrenie súdu je veta. Wundt (cit. 250) definuje vetu takto: Z pochodu analyticko-aperceptívneho vznikol súd, jeho jazykovým výrazom je veta.

Tu sa nám natíska otázka, čo je generálna predstava?

Podľa Berkeleyho (1685—1753) nemáme generálnych predstáv, ale individuálne (osobné) predstavy, ktoré sa skladajú zo singulárnych predstáv (jednotlivé oživenie počutky voľačoho, čo som len raz videl), pokladáme za generálne predstavy a na ich základe vyslovujeme všeobecne platné vety.

Ale poďme ďalej. Každá generálna predstava je súčasne súdom, a preto slovo, ktorými istú vec (predstavu) označujem, nemôžem pokladať len za názov patričnej veci (predstavy), ale po analýze za vetu.

Teda už z tohto vidieť, že definícia vety: *slovami vyjadrená myšlienka,* nie je dostatočná, je priúzka, hodí sa len na vety dvojčlenné. A vety jednočlenné nie sú vetami? Alebo vieme, že myslenie je diskurzívne (= spôsob poznávania úsudku) členenie generálnej predstavy. Podľa zákona dualizmu tvarov logického myslenia rozvádzame zasa generálnu predstavu najprv na dve

časti: na podmet a na prísudok. Takto potom tá definícia vety platí naozaj len pre dvojčlenné vety. Týmto činom nám nepozostáva len prijať bez ďalšieho túto definíciu vety: *dorozumievací prvok alebo dorozumievacia jednotka jazykového prejavu.* Druhú časť definície, ktorá je vlastne len atribútom výrazu „prejav", vynecháme z vymedzenia, ktoré je obecané pre školy nižšieho stupňa. Pre žiakov vyšších škôl ponecháme vymedzenie v celom rozsahu:

Veta je jednotkou dorozumievacieho jazykového prejavu (reakcie), ktorý obsahom i zovňajškom (formou) vyhovuje hovoriacemu i poslucháčovi.

Iste platí, že každý druh slov má kategorický smysel a vetnú funkciu (úlohu vo vete). Ale i to je pravda, že každé slovo má svoj tvar, ktorý pritúli obsah slova (= smysel slova). Ale slovo nemá len obsah, lež okrem toho má ešte i význam. Na pr. smysel slova *lopata* je tento: nástroj, ktorým premiesťujeme sypké veci, ako sneh, piesok, zem a pod. Význam kmeňa *lopa je pôvodne: *plochá, tľapkavá vec, dlaň. Smyslom* slova rozumiem terajší jeho obsah vo vedomí nášho kolektíva, kým *významom* jeho zasa pôvodný význam kmeňa, z ktorého vznikol jeho terajší tvar. V tomto ponímaní musíme čajsi pri každom slove udávať *smysel* a *význam.*

Aby sme deťom lepšie sprístupnili chápanie obsahu slova veta a jej vymedzenie, musíme oboznámiť deti nielen so smyslom slova veta, no taktiež i s významom toho slova. Smysel slova veta podáva definícia vety, význam jeho objasníme podaním pôvodného smyslu kmeňa, z ktorého slovo veta vzniklo alebo s ktorým je porodinené. Môžeme povedať, že veta je v rodine so slovesom *vetiť*, čo dávnejšie znamenalo *hovoriť, vravieť, rozprávať.* Teda už význam slova veta sám hovorí, že veta je teda *jednotka dorozumievacieho jazykového prejavu.*

V slovenčine i v češtine už i sám termín veta dáva šípiť svoj obsah, t. j. čo vypoviem, čo hovorím, čo vetím. No nie vždy to bolo v slovenčine tak. Boly časy, keď v našej spisbe sa začalo zjavovať slovo *sada* (podľa nem. Satz) m. veta, ktoré dnes už zakotvilo všeobecne. Tak čítame často vo Vajanského spisoch, na pr. napochytre X, 73 a inde.

V iných slovanských jazykoch najdeme rozličné kalky pre tento gramatický termín, tak na pr. v r. je *predloženije* (akiste podľa fr. proposition), v poľ. *zdanie* (podľa nem. Satz), v slovinčine *stavek* (podľa nemčiny), v srb. je *rečnica* (z rieť) ako v maď. mondat podľa mondani (povedať), podobne v bulh. *izrečenije* (z rieť).

No vo väčšine slovanské jazyky pousilovaly sa vytvoriť si také termíny na pomenovanie pochopu, ktorý na pr. latinské gramatiky nazývajú *sententia* alebo *enuntiatio*, aby sa viac-menej aj svojím významom približovaly k jeho obsahu. Nie tak ruština, poľština, slovinčina.

No nejde nám teraz o to, veď na tom meniť nemôžeme a nechceme.

Ešte by sme radi podotkli na dôkaz toho, že jestvujú jednočlenné vety, to, čo hovorí Wundt (cit. 283), že totiž *veta i slovo* (= z rodiny *sluť, slyšať-počúvať*, teda, čo počúvame) *sú rovnako pôvodné psychologické formy myslenia, ba v istom smysle veta je starodávnejšia, lebo hlavne na menej dokonalom stupni jazykovom slová vety len ťažko boly oddeliteľné druh od druha tak, že sú vlastne len produktom rozboru pôvodne jednotnej vetou vyslovenej myšlienky.*

Z toho potom nepochybne nasleduje, že máme nielen dvojčlenné, ale i jednočlenné vety, teda už jediné slovo môže byť vetou, t. j. *jednotkou dorozumievacieho jazykového prejavu.*

Keďže sme si takto — dúfam, dosť obšírne — pohovorili o skladbe, o vete vo všeobecnosti, môžme prejsť na špeciálne zjavy skladby a vety.

Podľa toho, ako sme vyššie rozvrhli skladbu, prichodí nám zaoberať sa najsamprv vetami jednočlennými, lebo ony sú najmenšie dvojstranne srozumiteľné dorozumievacie jednotky jazykových prejavov (reakcií) na dané situácie a z nich vyplývajúce vzťahy.

Keďže sme takto vetu zdefinovali, môžme si prebrať jej druhy.

Medzi teoretikmi jazykovedy nebolo, ba hádam ani dnes niet jednoznačnej mienky čo do rozsahu jednoduchej vety. Sú jazykoznalci, ktorí neuznávajú existenciu jednočlenných viet. Tak menovite Paul a psycholog Wundt (posledný sa opiera hlavne o logiku), no ich stanoviská sú dnes už celkom zastarané. Existenciu jednočlenných viet uznávajú Delbrück, Sütterlin, Zubatý, Baudiš, Weingart, Trávníček etc., etc. Porovnaj SR I, 25 a II, 193, 224 a nasl. štúdiu Letzovu, ktorý tam podrobnejšie sa zaoberá vetami mennými (nominálnymi) a citoslovnými (interjekcionálnymi) a uvádza hojne literatúry.

Druhy viet.

A. Veta jednoduchá. B. Súvetie.

Druhy viet jednoduchých:

I. Jednočlenné vety. II. Dvojčlenné vety.

Druhy viet jednočlenných:

a) citoslovné	b) menné	c) slovné
(interjekcionálne)	(nominálne)	(verbálne)

Citoslovné vety môžu byť: *primárne* (prvotné) a *druhotné* (sekundárne). Prvotné rozoznávame zasa: *jednoduché*, t. j. α) *jediná samohláska* (príklad viď SR II, 196!) a β) *jediná spoluhláska*, na pr. ʔ (t. j. prevrátené *s*, ktorým osíkame: hovoridlá sú nastrojené na *s*, ale nevydychujeme, no naopak, vdychujeme. Je to veta, vyslovujúca fyzický bôľ vlastný alebo cudzí. Podobná interjekcia je ɔ' (obrátené c'): hovoridlá nastrojíme na výslovnosť afrikáty *c'* a vzduch malým čvaknutím vdýchneme a zároveň odrazíme jazyk z polohy, do ktorej sme ho nastrojili na výslovnosť hlásky *c'*. Pery pritom nemajú úlohy. Táto interjekcia je vetou, ktorou vyslovujeme radosť, údiv. Na pr.: ɔ', *to je radosť!* (Moštenica) alebo: ʔ, *to bolí* (tamže). 2. složitejšie, t. j. spoluhláska so samohláskou, na pr.: *Chuj! Ale som ustala!* (Mošt.) *No veď ja už nič. Chuj! Len sedia, ja si idem ľahnúť.* Taj. VIII, 56, 57. Sem patrí na pr. citoslovce *tí, tí ha,* ktoré tiež vyslovuje radosť, nadšenie, obdiv: *Tí, ale mu dal.* (Mošt.) *Tí ha, to je sneh!* (Lupča.) Iné primárne citoslovcia viď v Letzovej štúdii (cit. 196 a nasl.). O vetách interjekcionálnych druhotných najdeme príklady v pokračovaní Letzovho článku cit. 224—233.

Tu sa zmienime o tom, že citoslovcia nebývajú v jazyku vždy len jednočlennými vetami, ale nahradzujú aj iné čiastky vety jednoduchej dvojčlennej. Tak interjekcie onomatopoetické bývajú vo vete základným členom prísudku, na pr.: *A to pstŕňa z toho tŕňa štrng-brnk do tŕňa.* (Lud. povrávka.) Citoslovce môže byť prívlastkom, na pr. jednočlennej vety mennej: *Fuj hanba!* Uvedená veta sa rozhodne rozlišuje od tohto súvetia jednočlenných viet: *Fuj, hanba!* Teda — *Fuj hanba* — má iktus a kadenciu, kým veta (vlastne súvetie) — *Fuj, hanba!* — má po dva ikty a po dve kadencie. Obšírnejšie bude reč o tomto vo fonologii vety.

Citoslovce môže byť predmetom vety, na pr.: *Uhm, uhm,* akurát! — mrmlal rychtár. Hronský, Chlieb 475. V uvedenej vete je *uhm* predmetom, mennou vetou je tam vlastne *akurát.* Ináč celý uvedený celok je súvetím vysvetľovacím priradeným, ktoré môžeme premeniť na súvetie korelované predmetné alebo na dvojčlennú vetu: *Rychtár mrmlal uhm,* — kde je *uhm* vlastne predmet.

Citoslovnou vetou môžeme vysloviť zápor, na pr.: *Či si nie lačný? Aba!* (M.) Sémanticky (významove) je *aba* rovnocenné s vý-

razom: *horká, horkýže, čoby, veru nie, pravdaže nie* a pod. Na pr.: Variže má driek hrubý? *Aba*, ako len tá srnka. (Taj. VIII, 59.) *Aba* — nie som veru; ale nech si povedia sami. (Tamže 101.) *Aba*, ja čušať nebudem. (Taj. t. 51.)

Citoslovnou vetou dosviedčame, kladne pritakávame po pochybovačnej alebo po zápornej otázke, na pr.: No čák (však) si ňebou fkostole? *Ba!* (M.) Ňepuojďeťe orať? *Ba!* (= pôjdeme). Kadenciou, akú máva jednoduchá oznamovacia veta, vyslovil opýtaný svoju kladnú odpoveď. (Ľupča.)

Uisťovacou alebo zdôrazňovacou partikulou (časticou, t. j. druhom slov, ktoré neskloňujeme, teda partikule sú: spojky, predložky, príslovky a citoslovcia) *ba* dotvrdzame pochybovačnú otázku alebo vo vete, začatej spojkou ba, tvrdievame opak, čo v rozhovore predchádzalo. Niekoľko príkladov:

Ďurko: ...Viem, čo mám žiadať, ale to pri druhej príležitosti, nie na mena...

Beta: *Ba práve.* (Taj. VIII, 180.)

Alebo:

Ej, že som ja bola zaslepená.

Ba ja som si jarmo na krk obesil. (T. 198.)

Ba že ty si nie prívetivá k nemu. (T. 171.)

Čože vy viete do môjho otca?

Ba čo neviem, sa opýtaj! (T. 205.)

Ej, *ba*, na môj dušu nejdem. (T. 102.)

Ba ten luhal, kto ti ináč povedal. (T. 96.)

Ba ozaj, gazda, poďme. (T. 40.) Atď., atď.

V týchto a podobných postaveniach načim vraj pokladať *ba* za spojku (viď Gebauer cit. § 849, 2), no v takých prípadoch blíži sa partikula *ba* významu citoslovnému a tak stáva sa vetou citoslovnou (čo jej priznáva Gebauer sám v cit. trocha nižšie) a starostlivý štylista by mal *ba* vždy oddeliť čiarkou od ostatných viet. V uvedených vetách má *ba* len v jedinej samostatné postavevenie podľa grafiky, ktorá často závisí nie od autora samého, no veľa ráz od korektora v tlačiarni. Pravda, je otázka, či patričný má jemne vyvinutý cit pre nežnejšie jazykové nuansy.

Ako môže byť „Ej, *ba*, na môj dušu nejdem", tak môže byť aj „*Ba*, ten luhal, kto ti ináč povedal" m. „*Ba* ten luhal, kto ti ináč povedal", ako to čítame v origináli. Ale toto patrí už do fonologie vety, o čom si porokujeme neskôr.

No nech je akokoľvek: či partikula *ba* figuruje vo vete ako

zdôrazňovacia alebo uisťovacia a či je vetou samostatnou, jej pôvod je interjekcionálny.

V slovenčine máme druh funkcie častice *ba*, ktorej nemožno uprieť vetnú samostatnosť. Berneker (E. W. 36) predpokladá takú časticu len v r., bulh. a srb. a menuje ju na rozdiel od tamtej interjekciou primárnou, tzv. *Aufruf des Staunens* = výkrik údivu. Také *ba* máme veru aj v slovenčine. Tak na pr.:

Anička: Už i dnes tam bol Martin, aby si vedel.

Pišta: *Baá?* A ste sa bozkali? (Taj. VIII, 96.)

Iné príklady: Ale, *ba* ešteže čo: to nech sa neboja. (Taj. tamže 60.) *Ba* že to vieš v tej krčme toľký čas presedieť. (T. tamže 160.) Vo dvoch ostatných vetách niet síce čiarky za *ba*, no zo smyslu viet jasne vyplýva, že tam čiarka mala byť, lebo v nich je *ba* výrazom údivu, čiže samostatná jednočlenná veta.

Interjekcia *ba* má často funkciu reduplikačnú, dvojíme ňou nasledujúcu partikulu súhlasnú, pritakaciu, na pr.: *Ba* hej! Tak to sa vám na ňom páči... (T. tamže 69.)

Letz v cit. neuviedol doklad na interj. vetu *hah*, tak uvediem: *Hah!* Prečo ja neležím v tej posteli, už chorá na smrť. (T. tamže 68.) I tu pred *už* je čiarka nielen zbytočná, no chybne položená.

Z imperatívnych prvotných interjekcií pýta sa spomenúť ešte: *Hahó* — však nie — ty lužeš! (T. 96.)

Citoslovnými vetami nielen rozkazujeme, na pr.: *Há* — ah · ľadže, *ľa*! (Taj. tamže 103.), no môžeme sa nimi aj opytovať, na pr.: Akože som ti naložila? *Ha*? (Taj. tamže 61.)

Z onomatopoetických interjekcií doložíme niektoré od Tajovského, na pr.: Na, *cipa*, na (T. 153). Interjekcia *cipa*, vlastne dnes už zosubstantivované citoslovce z *cip*, zastáva v uvedenom príklade skôr vetu mennú ako citoslovnú.

Iná: *Kšo* chliev (153). Uvedená veta je podobná prvej a znamená buď „Brav, tam je chliev", buď „Bravko, do chlieva!"

Tu vidíme, že pôvodne onomatopoetické citoslovce stáva sa vlastne ako podstatné meno nositeľom názvu toho zvieraťa, ktorého — ešte ako citoslovce — zvuk napodobňovalo. Pravda, tú svoju nadobudnutú hodnotu má len kombinatórne, inak je len citoslovcom onomatopoetickým.

K sekundárnym citosloviciam načim priradiť i partikulu *nuž*, ktorá sa v hovorovom jazyku obecnom veľmi často vyskytuje, smyslom sa vyrovnáva hádam spojke *teda* alebo príslovke *tak*, ktorá býva samostatnou vetou, na pr.: *Taák?* (Taj. VIII, 64.) *Tak*,

to je múdra reč. (Tamže 65.) Podobne i *nuž* môže byť samostatnou vetou viac-menej interjekcionálnou ako mennou, na pr.: *Nuž,* švagre, my sme tej mienky. (Tamže 143.) *Nuž* a čože Ondriš vie na nášho Ďura? (Tamže 148.) *Nuž,* poručeno Bohu, šla zaňho. (Tamže 211.) I v týchto vetách mohlo byť *nuž* oddelené čiarkou: *Nuž* čože nám teda určitého poviete, švagre? (Tamže 143.) Nuž my s našej strany neodporujeme. (Tamže 143.)

Ale často býva *nuž* len na zdôraznenie nasledujúcej spojky, aby sa vyhlo reduplikácii, na pr.: *Nuž* teda? Chceme. (Tamže 147.) *Nuž* veď, otec, veď vám to len Palčíkovci vymysleli. (Tamže 145.)

To by dostačilo z náuky o interjekcionálnych vetách s odkazom na Letzovu stať v SR II, 196 a 224 a nasl.

(Pokračovanie.)

Ľudmila Škultéty-Pikulová:

NIEKOĽKO ČASTÝCH CHÝB.

Nie je, nie sú—nieto. Vraj: „Už nie sú lístky." Po slovensky: Už nieto lístkov. Práve tak ako: Bez práce nieto koláčov, a nie: „nie sú koláče". — Čo viac, aj takto píšu: „Doma nie je chleba." „Nie je divu, že..." To je mechanický preklad z češtiny: není chleba.

Kde je v češtine *není,* tam v slovenčine je: 1. *nie je, je nie*: Toto je nie dobrý človek. Krv nie je voda. Tak je vo vetách s podmetom a doplnkom, to znamená, že podstatné meno, patriace k slovesu *nie je,* môže byť iba v nominatíve; 2. *niet, nieto*: Doma nieto chleba. Tam niet dôvery. Nieto väčšieho šťastia, ako byť dobrým. Vtedy veta je bezpodmetná a sloveso má pri sebe predmet v genitíve.

Kľud, kľudný. — V češtine je slovo klid, klidný v smysle pokojný. Odtiaľ sa začalo i v slovenčine nedobre hovoriť kľud, kľudný. Zablúdilo do slovenčiny už dávnejšie (Hviezdoslav, Krasko), ale dnes sa rozšírilo povážlivo. Píše sa: „Srdce mi bilo nekľudne." „Nekľudne sa obzeral." „Seď kľudne!" „Hovorí ticho a kľudne."

Takéto užívanie týchto slov je zas celkom nerozmyslené. Nepováži sa, že v slovenčine síce žije slovo *kľudný, nekľudný,* ale v smysle *poriadny, súci, neporiadny,* a nie pokojný, nepokojný. Na pr.: Slova kľudného nepovie. Tak hovorí aj Vajanský: „Ničoho kľudného nevymyslíš" (Bĺženec 88). Je zrejmé, že kľudný tu nezna-

mená pokojný, ale poriadny, súci. V ľudovej reči máme i substantívum *nekľudník* = neporiadnik, a sloveso *zanekľúdiť* = znečistiť, neporiadok urobiť (na pr. zanekľúdiť izbu). Je teda zrejmé, že môžeme hovoriť a písať len: Srdce mi bilo nepokojne. Nepokojne sa obzeral. Seď pokojne! Hovorí ticho a pokojne.

Až. — V češtine slovo *až* má aj význam časovej spojky. Podľa toho užívajú ho nedobre aj v slovenčine: „Až dôjdu — skoná svet hroznych vín" (Rázus). „Až narastieš..." (Lukáč). A tým častejšie sa s ním stretáme v tomto smysle v novinárskej reči: „Otec rozhodol o Juliovi, že až dorastie, musí študovať." „Počkám, až odíde."

V dobrej slovenčine užíva sa *až* len v týchto prípadoch:

1. Pili, až sa hory zelenaly. Jačmeň máme, až milá vec. Czambel, Rukoväť (až = že).

2. Prídem až večer (až = iba, len).

3. Odišiel až do Ameriky. Koľko máš korún, šesť? Nie, až deväť!

Takto je to dobre. Ale ako časovú spojku neužívajme slova *až*. Miesto toho hovorme *keď, kým*. Vo vyššie uvedených príkladoch malo stáť: Keď dôjdu — skoná svet hroznych vín. Keď narastieš... Keď dorastie, musí ísť študovať. Počkám, kým neodide.

Stúpať. — Kedysi stúpal len človek alebo iný živý tvor nohami, alebo potom stúpaly tie nohy. A tak to bolo dobre, veď stúpať v slovenčine je toľko ako kráčať, ísť, alebo sa môže stupiť do niečoho alebo na niečo. Na pr.: Stúpaj domov! Nestúpaj mi na päty! Stupil mi na otlak. Stupil som do blata. Rezko stúpa na svoj vek.

Dnes už stúpa všetko možné. Stúpa cesta, stúpa voda, stúpajú ceny, stúpa úroveň, stúpajú požiadavky — až milá vec, aký oživený je celý svet!

Dobre po slovensky môžeme tu užiť len slovies *dvíhať sa, rásť, zvyšovať sa, zväčšovať sa* a pod. Hovorme teda: Cesta, voda, úroveň sa dvíha, ceny sa dvíhajú, požiadavky rastú alebo sa zvyšujú atď.

Môžeme síce stúpať hore vrchom, ale to znamená len prácu, ktorú konajú naše nohy, a nie to, že ideme vyššie a vyššie.

Samotný. — Veľmi často sa stretáme s takýmito vetami: „Týka sa to predovšetkým samotného básnika." „Do neho samotného sa nezastarel." „Daj to jemu samotnému." „Samotná tá udalosť by ešte neznamenala nič hrozného..." Prídavné meno

samotný je odvodené z podstatného mena *samota*, a preto má smysel len tam, kde naozaj má vyslovit akúsi samotnosť, osamelosť. Na pr.: Žil samotný ďaleko od ruchu mesta. Všade inde musí stáť zámeno *sám*: Týka sa to predovšetkým samého básnika. Do neho samého sa nezastarel. Daj to jemu samému. Sama tá udalosť by ešte neznamenala nič hrozného...

Pás—opasok. — Keď si dnes idete do sklepu kúpiť opasok, núkajú vám napospol len pás a pás. Slovo *opasok* celkom zmizlo z reči kupcov, predavačov, krajčírok a, bohužiaľ, aj módnych referentiek. Nuž ale veď aj Jánošík mal silu v opasku, a nie v páse! Pás je iné: 1. to miesto tela, kde sa nosí opasok; 2. pás = pruh. Hovoríme teda dobre: Je tenká v páse. Obrus so širokými pásmi. Pás lúky, neba, kože. Ale keď ten pás kože spracujú na vec, ktorou sa opášeme, to je už opasok. Nosíme „plátené šaty so širokým pásom výšivky okolo kraja", ale „šaty s koženým opaskom".

Rozbiť—prebiť, zabiť. — Čítali sme v novinách, že komusi kdesi rozbili hlavu pre tri koruny. Nuž zdá sa mi, že hlavu by bolo ťažko rozbiť. Rozbiť si môžeme len to, čo sa dá rozbiť na kúsky. Hlavu môžeme niekomu prebiť, ale nie rozbiť. Za detstva sme si kolená len prebíjali, dnes už aj kolená sa rozbíjajú. Hrnce, misy, poháre môžeme rozbiť len vtedy, keď ich na márne kúsky roztrepeme; ináč ich len zabijeme. Pohár alebo tanier, z ktorého je kus odbitý, je zabitý, nie „rozbitý".

Predsa—veď. — Naše noviny rady píšu takto: „My *predsa* nie sme belosi." „Povedal som ti to *predsa*!" „Neutekajte *predsa*!" V slovenčine môžeme hovoriť *predsa* len tam, kde má taký význam ako jednako: Otec mu to zakázal, a *predsa* neposlúchol. Už sme ju ani nečakali, a *predsa* prišla. Ale nesmie sa hovoriť *predsa* miesto *veď*, tak ako je to vo vyššie uvedených príkladoch. Po slovensky povieme: *Veď* my nie sme belosi. *Veď* som ti to povedal! *Veď* neutekajte!

Tolstoja, Tolstojovi? — S takýmto skloňovaním sa stretáme aj u pisateľov, ktorí musia vedieť, že *Tolstoj* je prídavné meno, a teda sa musí skloňovať ako slovenské prídavné mená: *Tolstého, Tolstému, Tolstom, Tolstým*. Písať *Tolstoja, Tolstojovi, Tolstojom* je práve také absurdum, ako by bolo hovoriť na príklad Dostojevskija, Dostojevskijovi atď., a to už len nik nepovie. Teda prečo toľko ťažkostí s Tolstým?

Pohádka, pohádkový. — Prečo toto slovo, slovenčine celkom cudzie, tak obľubujú ešte len aj básnici? (Na pr. Hlbina: „že vidím

pohádkový skvost". „Pohádka očí tajnú rozkoš skrýva.") Veď máme v slovenčine dobré slovo *rozprávka.*

Rovnako staré? — A ešte k tomu deti! „Deti rovnako staré..." Ale deti naskrze nemôžu byť staré. Môžeme povedať: deti rovnakého veku.

Krátka doba? — Vraj: „O krátku *dobu* odišiel." *Doba* môže byť len dlhá. Krátky je len *čas.* Teda: O krátky *čas* odišiel.

Zakúpené? — Prečo ozaj naši maliari na výstavkách dávajú na obrazy nápis: „Zakúpené"? Prečo nie prosto „kúpené"? Alebo ešte hádam primeranejšie by bolo „predané".

Nakupovať? — Nie je dobre: „Idem do mesta *nakupovať.*" „Nakupovali zásoby." Nehovorme vôbec *nakupovať.* Môžeme hovoriť „kupovať" s priamym predmetom, na pr. kupovať ovocie. Alebo „nakúpiť" s predmetom v genitíve: nakúpiť ovocia.

Vypožičať? — Celkom dostačí, keď povieme *požičať*: Idem si požičať nejakú knižku. „*Vy*požičať" sa začalo hovoriť iste pod vplyvom českého „*vy*půjčit".

Nešťastie ho stretlo? — Preklad z češtiny (potkalo). Slovák povie: Nešťastie ho stíhlo, nešťastie na neho prišlo.

Nie je tomu tak? — Slovák hovorí: To je nie tak.

Ján Mihál:

PURISTICKÉ DROBNOSTI.

Vieme všetci veľmi dobre, že slovenský jazyk školských kníh, teda učebníc, alebo kníh, aspoň obecaných učiteľstvu a žiactvu, býval na zaplakanie.

Neslovenský jazyk „poslovenčených" alebo čo hneď v origináli „po slovensky" písaných učebníc bol najčastejšie klišém čiernych tendencií a bezbožnej neúcty k jazyku vôbec.

Dovoľte malé prirovnanie: v Rusku aj najhumánnejší dekrét, vydaný v Moskve abo v Petrohrade (nie v terajšom Leningrade!), kým došiel do sela Stepančikovho, bol zvierený, dokaličený do nepoznania; často v Stepančíkove celkom protirečil moskovskému abo petrohradskému originálu. Čo z toho, že v Moskve abo v Petrohrade mali dobrú vôľu? Dobrá vôľa v začadenej dielni líškavcov zmenila sa na bacile sociálnych chorôb s dlhšou inkubačnou dobou.

Takými bacilmi sú v našom prípade nesvedomití, líškaví recenzenti učebníc, ktorí sa nazdávajú, že odstraňovaním ťrečitých sloven-

ských slov, fráz a syntaktických svojskostí osožia pomeru česko-slovenskému a štátu.

Dúfajme, že tých bacilov v našom verejnom živote pomaly bude len ubúdať.

Dostala sa mi do rúk RNDr. O. Feriancom pekne poslovenčená kniha: Bartušek—Feriane: Rastlinopis so všeobecným záverom botaniky pre vyššie triedy stredných škôl a pre učiteľské ústavy. Vydala Čsl. grafická unia, Praha—Prešov 1938.

Posúdenie knihy so stránky obsahovej ponechám povolaným odborníkom a časopisom patričného odboru alebo Sborníku PS, tu sa zmienim o knihe len s jazykovej stránky.

Anticipujem: kniha Feriancova je jazykove znamenitá. Feriane vykonal poslovenčením Bartuškovho Rastlinopisu prácu, ktorú môžeme smelo pochváliť.

Jazykové hriešky, ktoré sa najdú v knihe kde-tu, sú zaiste zväčša nie vinou Feriancovou. No sú to zväčša maličkosti.

Sú potom i také, ktoré bývajú aj v našich „puristických" kruhoch predmetom diskusie a závisia od vkusu a náhľadu patričného „puristu". Na pr. prídavné mená z participií *l*-ových — prepáčte — neočarúvajú slovenské ucho, aspoň toho, kto je navyknutý na čistý zvuk neskazeného ľudového jazyka. Prečo by sme nemohli povedať *náhodné korene* m. nahodilé (9), *prisadnutých* m. prisadlých (tamže), *na strúchnatenom* m. na struchnatelom (33)?

Slováci vravievame: *shŕknuť, shŕkať sa,* teda prečo by nemohol byť *shrk* (vyslov. *zhrk* m. *shluk* [33])?

Slovenskejšie je vari slovo *neskoršie* m. pozdejšie (44)?

V mojom kraji je na Slovensku hádam najviac *boroviny,* t. j. plochy, porastenej *borievčom* m. borovkou (72). Bol by sa pýtal *borievč* m. borovky. Plod *borievča* volajú tuná *borievkou,* pálenku z *borievok* volajú *borovičkou.*

Podobne sa mi zdá, že je to tá *tisa* = taxus baccata, m. ten *tis.* Tuná poznajú len slovo *tisa* (fem.). Bolo by treba zistiť, ako volajú po Slovensku taxus baccatu, či *tis* abo *tisa,* potom prikloniť sa k rozšírenejšiemu rodu patričnej rastliny.

Škoda, že Feriancovi sa nepodarilo zaviesť, vlastne preforsírovať termín *piestik* m. pestík (73).

Hádam by nebolo bývalo na škodu knihy, keby bola spomenula, keďže už spomína „dvojdomé kvety" (83) konôp, že podľa toho poznáme dvojaké konope: *poskonné* a *matorné* (ľudove: poskonje, matornje).

Neviem, koho viniť, či prekladateľa a či recenzentov, že v Rastlinopise čítame peľ a deriváty (11, a inde) m. *pyľ.*

Slovo pošlo z ruštiny, prečo ho neponechať v pôvodnom rúchu? Načo stierať jeho ruský pyľ? Veď V. Nezval (Slovo a slovesnosť IV, 41) nebál sa ho použiť v češtine „... kytice, jejichž *pyl* vzájemně míchají včely a vánek". Alebo tvar *pyľ* funguje v slovenčine a češtine ako poetizmus?

Tam, kde chýb niet a kde je dobrá vôľa a znalosti, nemôžeme hľadať chyby. Želáme si, aby podobných kníh čo do jazykovej správnosti bolo na Slovensku čím viac a prekladateľovi žičíme, aby mohol čím skôr upraviť druhé vydanie, v ktorom by nebolo ani najmenších hrieškov proti jazykovej správnosti.

*

Badať malý pokrok so stránky jazykovej vo Vlčkovej Počtovnici pre III. tr. mešt. škôl, ktorú poslovenčil Fraňo Kapinaj a vydalo Štátne nakladateľstvo v Prahe 1938.

Jazyk tejto počtovnice neuspokojuje. Mnohé slová figurujú v nej bez ohľadu na sémantiku, ktorá sa v slovenčine automatizovala, na pr.: Pomáhajte si vzájomne, ale neopisujte (4) m. ..., ale *neodpisujte*. Slk. *opisovať* rovná sa českému líčiti, teda v slovenčine opisujeme krajinu, zvyky, ľud, stroje, udalosti a pod.

Žiaci mešt. škôl (ba i stredných!) neštudujú (3), ale *sa učia*, študuje sa na univerzite, teda žiakov mešt. a stredných škôl, uč. ústavov len prezývajú študentmi. Kresliaci papier (3) nejestvuje, lebo papier nekreslí, máme *papier na kreslenie*. Prekladateľovi by sme radili, — ak sa nám nenahnevá, — aby rešpektoval zásadu didaktickú, že pri vyučovaní pokračujeme od bližšieho k vzdialenejšiemu; to platí aj pri odporúčaní časopisov (3). Keďže počtovnica je obecaná pre slovenské školy, maly tie časopisy na str. 3. nasledovať v tomto poriadku: Hospodársky obzor, Roľnícke rozhľady, Roľnícke noviny, Slovenský ovocinár, Slovenský včelár, Slovenský peňažník, Hospodářská politika, Hospodářský rozhled, Hospodářský kritik etc.!

Kto poslovenčuje učebnicu českú, má ju trocha prispôsobiť slovenským pomerom, a nie jednoducho zhruba prepísať.

Nie „Ktorý rád čísla zaokrúhľujeme" (8 a inde) m. *Ktorý rad...*, tak má M. Ondrušom poslovenčená Aritmetika pre IV—VII. tr. stredných škôl, diel I., na str. 27. a inde.

Nepotrebný je podobný pleonazmus „od 5 včetne do 14 je oprava 1 atď." m. *od 5 do 14 je oprava 1* atď.".

Bežnejší iteratívny vid od slovesa vymeniť je *vymieňať* m. vymeňovať (43), teda nie „vymeňovali tovar za tovar" m. *vymieňali*... Ale tu je aj sémantická chyba, lebo tovar *vymieňame* len vtedy, keď bol založený v záložni, alebo na pošte, na stanici; za starodávna tovar

zamieňali za tovar, keďže nebolo ešte peňazí. Podobne treba dávať prednosť vidu *osviedčať sa* m. osvedčovať sa (43).

Lepšie a bežnejšie je *„kúsky odtínali, odsekávali"* m. kúsky sa usekávaly (43).

Miesto dvojsmyselného „... sa... užívalo určite veľkých kúskov" (43) malo byť *„užívalo sa kúskov určitej veľkosti"*.

Miesto stanoviť čo (44) malo byť *ustáliť čo.*

Nie kurzovnú (44) m. *kurzovú,* podobne nie „keď o to kupujúci požiada" (44) m. *keď to kupujúci žiada*; „Preto sa im tiež hovorí plnoobsažné" (45) m. *Preto sa im hovorí* aj *plnoobsažné.*

Kapinajom poslovenčená počtovnica sa vyhýba slovu *suma* hádam preto, že je cudzieho pôvodu; nahradzuje ho slovom *čiastka,* ktoré načisto nevyhovuje ani sémanticky ani funkčne. *Suma* je termín širšieho rozsahu, *čiastka* širšieho obsahu. Príklad: Dostal som *čiastku sumy,* ktorú ste mi dlhovali.

Kapinaj zaviedol v učebnici termín *dopyt,* ale termín nabídku ponechal m. vžívajúcej sa *ponuky* (45): „Cena je závislá na nabídke a dopyte" m. *cena závisí od ponuky a dopytu.*

Termín poctivosť (65) sa nekryje významove s termínom *statočnosť.* Človek nemusí byť poctivý, ale statočný hej, a naopak, voľakto môže byť statočný, no nemusí byť poctivý. Poctivosť je termínom etiky sexuálnej. Statočnosť je termínom etiky kriminalistickej.

V slovenčine oddávna sa vžil už termín *pokladať za* m. považovať za (70). Iné chyby: bankovný (77) m. *bankový;* válčenie m. *bojovanie, vojna*; poctivý nabývateľ (126) m. *statočný nadobúdateľ*; razítko (127) m. *pečiatka*; prehlásenie (130) m. *osvedčenie*; škrtnúť (130) m. *prečiarknuť*; včetne (107) m. *v to počítajúc* (alebo: *i so*); pôsobia (94) m. *účinkujú*; burzovná (84) m. *burzová,* zbohatlý (80) m. *zbohatnutý.*

Slovenskejšie je *doterajší* m. dosavádny (82), *kaličiť* m. mrzačiť (97).

V knihe sú aj pravopisné chyby, na pr. od kedy (85) m. *odkedy.* Najdú sa taktiež i tlačové chyby, na pr. lenčmi (114) m. *členmi,* dobrodiním (118) m. *dobrodením.*

Na 82. a 125. strane čítame správne *zvyšok zisku,* ale už na str. 96. má „zo zbytku premie" m. *zo zvyšku prémie,* na 118. a 138. zasa zbytku dlhu m. *zvyšku dlhu.* Akže slová *zvyšok* a *zbytok* užíval prekladateľ ako synonymá pre štylistickú diferenciáciu lexikálnu, robil tak neprávom, lebo tie slová nie sú synonymami, keďže *zvyšok* je to, čo zvyšuje síce, ale je potrebné, kým *zbytok* je to, čo nie je potrebné.

Keď prekladateľ má *v krajine Českej* (107) etc., prečo píše zasa

„zemský rozpočet" (121) m. *krajinský rozpočet? Krajinský* a *zemský* sú v slovenčine nie synonymá!

Spojka *tiež* (116, 127) vo vete „a bude tiež mať možnosť dlh splatiť" nemá miesta, lebo ňou dostáva veta nie tento smysel — *a bude mať možnosť dlh i splatiť*, — ale celkom druhý; podobne vo vete „Tiež peňažné ústavy si nimi zaisťujú pohľadávky..." nemá byť „tiež" na začiatku vety, tam mohla byť spojka *i* alebo *aj*.

Vetu časovú začíname spojkou *keď*, nikdy nie *kedy*, na pr. *v dobe, keď* m. „v dobe, kedy" (97).

Cudzie slová v knihe pre meštianske školy, kde nevyučujú cudzie jazyky, treba dokonale vysvetliť, na pr. *anuita* na 118. str. nie je vysvetlená; myslím na pôvod slova.

*

Učiteľstvu sa dostane alebo už i dostala do rúk ináč dosť pekná a cenná príručka Andreja Zemančíka, odb. učiteľa, a Frant. Vodičku, lesmajstra, „Stromková slávnosť", vydaná nákladom a tlačou tlačiarne Universum v Bratislave 1937.

V knihe zarážajú takéto slová: úkol (7) m. *úloha*, poriadateľ m. *usporiadateľ*, spomienka (7) m. *rozpomienka*, ať (8) m. *nech*, poriadanie (8) m. *usporiadanie*, bezdečnú (9) m. *mimovoľnú*, mizy (10) m. *miazgy*, nasádzal (10) m. *nasadil*, ukazuje to k tomu (10) m. *poukazuje na to*, u Oaxacy (11) m. *pri Oaxace*, pripomiena m. *pripomína*, u borovice (13) m. *pri borovici*, u Banskej Bystrice (13) m. *pri Banskej Bystrici*, so sečou túlavou (13) m. *so stinkou, s rúbkou túlavou*, jilm (14) m. *brest*, osyka (14) m. *osika*, zbytok porastu (14) m. *zvyšok porastu*, olša (14) m. *jelša*, sadzenicu (23) m. *priesadu, siatinku*, dostaly každé po bielej húske (23) m. *dostaly každé po bielej žemli* (alebo hádam naozaj dali deťom po *bielej húske*?), Bolo už hovorené (23) m. *Hovorilo sa už o tom*, o ktoré bolo pozorne pečované (23) m. o *ktoré sa pozorne starali*, starobylý (23) m. *starodávny*, behom doby jednej generácie m. *cez jedinú generáciu, za jednu generáciu*; sa staral o podvihnutie svojho lesníctva m. ... *o pozdvihnutie*, prehlasujem (25) m. *vyhlasujem*, kere (24) m. *kry*, ročnej dobe (25) m. v *ročnom čase*, zahájiť (41) m. *začať, otvoriť*; slávnosť bude zahájená (51) m. ... *otvorená*, vyvarovať (53) m. *vystríhať*, jalovce (58) m. *borievče*, ku kôlu (58) m. *o kôl*, pilný hospodár (B, 5) m. *usilovný gazda*, nádhera (B, 5) m. *veľkoleposť*, považujú (B, 6) m. *pokladajú*, odrúd (B, 9) m. *odrodkov*, divoká (B, 35) m. *divá*, a ja aby som ich dozeral (B, 49) m. *a ja aby som na nich dozeral*, mohli by sme ísť hrať (B, 54) m. *mohli by sme sa ísť hrať*, bez práce nie sú koláče (54) m. *bez práce niet koláčov*, zajáčka (B, 54) m. *zajačku*, minete (B, 55) m. *miniete*, sviečku (B, 57) m. *sviečik*, jablčká (B, 57) m. *jablčka*.

Hovoriť o knihe so stránky kalilogickej a syntaktickej správnosti sa vôbec nedá. Hneď v „Predmluve" prvé dva odseky sú syntakticky a štylisticky nemožné.

Knihu, ktorú si umienil autor obecať slovenským žiakom a slovenskému publiku, treba bolo vystrojiť s väčšou starostlivosťou. Všeličo mohla napraviť i tlačiareň ako vydavateľka, keby bola dala prezrieť knihu s rečovej stránky.

Władysław Bobek:

RUSIZMY, POLONIZMY A JUHOSLAVIZMY V LITERÁRNOM JAZYKU SLOVENSKOM.

(Pokračovanie.)

skudiť, „že sme ani my obeťmi| Neskudili", ZLž 152; z rus. *skudnyj, skudatsja,* »znášať biedu«; (význam u Z. iný, »sporiť«).

skuka, „Tu duša skukou zmiera", Jes. V. I, 149: rus. *skuka;* slk. je *skuk* = skučenie; „skukom strašidiel ozvú sa púštiny", Dobš. Or. V, 161.

skupština; „svolaná bola do Martina národnia skupština" (v 1848 r.), H-an, S. P. VI, 188; srbchor. *skupština.*

skytať sa, „skytal som sa|po Nemecku, Francúzsku, Hollandsku", ZLž 65; „kde sa ešte skytajú... Tatari", B. U. 94; rus. *skytatsja.*

sladiť, „v tomto punkte nesladí s otcom", Vaj. IV, 77; rus. *sladiť,* »dohodnúť sa«.

sladoľad, „iní jedia sladoľad", P. T. B. I, 105; srbchor. *sladoled,* »zmrzlina«.

slávny, »výborný, veľkolepý«; slávne, slávno; „Sviatočne slnce slávne zachodí", Sl. II, 67; „slávno nám ohňom krstiť sa", Sl. I, 171; (Že by... valaška) Zanedbala slávny skutok?", Sl. II, 109; „Podarilo sa i toto slávne", ZLž 165; slávne, Hv. II, 149; Kuk. V, 120; slávny, Kuk. VIII, 14; rus. *slavnyj, slavno.*

Slavianstvo, H-an, S. P. I, 402; slavianstvovať. Hodža, S. P. 27, 292, príp. i koreň ruský; „na ubohej slavianščizne", Vaj. S. P. 16: k rus. koreňu je prípona poľská z poľ. *Słowiańszczyzna;* „Slavenstvo naše", Hodža, S. P. 33, 386; rus. *Slavjanstvo,* srbchor. *Slovenstvo, Slavenstvo.*

slavstvovať, „slavuj. slavstvuj", Hodža, S. P. IV. 157; Sl. I, 146; svätoslávstvovať i zdravoslavstvovať (podľa rus. *zdravstvovať),* Hodža, S. P. 27, 447; slovenstvovať, tamtiež, 392;

slavenstvovať, H-oň, Sok. II, 397; súdcovstvovať, Kal. IV, 51; duchovstvovať, H-oň, Sok. Paul. II, 283; všade rus. prípona *-stvovať.*

sled, Jes. V. II, 132; Záb. Let.

M. Sl. VI, 1, 6; sliedit, B. U. 67; Nosák, Or. IV, 57, tu i sled; Hv. I, 61; rus. *sled, sledit*, poľ. *śledzić*.

slepac, „starý slepac" (guslar v Belehrade), J. B. 104; srbchor. *slepac*.

slovár, »slovník«; B. U. 44; H-oň, pr. 7; rus. *slovar'*.

slučaj, slučajný, „By na každý slučaj boli krytí", ZLž 193; „v slučaji boja", B. U. 5; „z pobočných i slučajných vecí", B. U. 88; rus. *slučaj, -nyj*.

smokvica, „bol smokvice (fiku)" (!); rus., srbchor. *smokva;* srbchor. *smokvica*.

smuta, „smuty (smuta, seditio, turba)", B. U. 25; rus. *smuta*.

snacha, Vaj. S. P. VIII, 189; rus. *snocha* (vysl. snacha), čes. *snacha*, srbchor. *snaha*.

sobčovať, „Viedeňský týždenník »Osten« sobčuje", B. U. 26; rus. *soobščať, soobščiť*.

sobor, (vyslanec...) „Sobor v mene kráľa... s Turkom Viazal", P. T., Sok. I, 56; „keby nekto chcel nám vystaviť velikánske sobory umenia nášho, musel by popísať celé knihy", Host. Or. II, 344; „Nitranský kongres, sobor čili snem", B. U. 47; rus. *sobor*, »shromaždenie, katedrála«.

sočinstvovať sa, zvláštny neologizmus Hroboňov, Sok. II, 138; „vo skutočnú... všediatmu... sa sočinstvuje"; pravdepodobne súvisí s rus. *sočinit'*.

sohlasie, „za spev k srdci slávskych sohlasiu", Hodža, S. P. IV, 159; rus. *soglasie*.

sojuz, -ník; „sojuz i spolok s Turkami", „spojencom a sojuzníkom", B. U. 3: *sojuz, sojuznik*.

somsed, H-oň (v autorovej knihe Kapitoly o Slovanstve, Bratislava 1937, str. 152), tvorené podľa poľ. *sąsiad*, »sused«.

soslovie, „v državе panujúce soslovie (klassa)", B. U. 2; „po ... sosloví (triede)", B. U. 9; rus. *soslovie*.

sostáť, sostávať, sostav, sostavný, „Methoda tato sostojí v tom, že", B. U. 21; „povinnosť sostávala v tom, že", B. U. 76; „V sostave kráľovstva uhorského", B. U. 15; „dvuch sostavných častí kráľovstva", B. U. 7; „nemožno sebe sostaviť jasný pochop", B. U. 25; rus. *sostojať, sostavit', sostav, sostavnyj*.

sosústredniť, Vaj. K. 438; zbytočné so- z rus. *sosredotočit'*.

sovesť, Hodža, S. P. IV, 157; rus. *sovesť*, »svedomie«.

sôvet, Sl. II, titul; sôvetník, Sl. I, 162; B. U. 43: sôveta (fem.; rým do: *sveta*), Kubány, Lipa II, 154: rus. *sovet, sovetnik*.

sovremenný, B. U. 49; „sovremennosť čili súčasnosť udalosti", B. U. 50; rus. *sovremennyj, -ost'*.

sozdávať, H-oň, pr. 4: zdatý, H-oň, pr. 3; »stvoriť«, urobiť, rus. *sozdať, sozdavať*.

sovršenie, „dielo priviedol k sovršeniu", B. U. 61: rus. *soveršenie*.

soznať, „soznali hriech svoj", H-an, S. P. II, 533; „ku soznaniu zločinu", ČZ 19; Hv. I, 293; Kuk. V, 201; rus. *soznať*.

spodievať sa, „Toho som sa nespodieval", ZLž 90; „ukázal priveđeným nespodievane financom", Záb. Kul. 15; poľ. *spodziewać się, niespodziewanie*.

sporiť, sp. sa, „nesporiť o slovo", ZLž 140; posporiť, Vaj. K. 225; „O tejto veci netreba sa ani mnoho sporiť" (zámeno zo slovesa: *hádať sa*), B. U. 94; rus. *sporiť*.

sraženie, »bitka«, ZLž 83; P. T. Sok. I, 156; sražať sa, ZLž 209; rus. *sražatsja, sraženie*.

Srbín; Bot. Sp. 152; srbchor. *Srbin*.

srodný, B. U. 24; srodnosť, B. U. 67; „srodstvo krvi i plemena", B. U. 5; srodný, Vaj. pr. 343, 344; rus. *srodnyj, srodnosť, srodstvo*.

srok, Hv. III, 420; rus. *srok*.

starešina, Hodža, S. P. 32, 222; „výroku starešinstva", P. T. B. I, 93; starešínov (gen. plur.), P. T. Slov. Báj. 93; „starešinov petroveckých", P. T. B. IV, 44; Vaj. V. b. 51; Hv. III, 446; srbchor. *starešina, starešinstvo*.

starina, Hodža, S. P. 32, 319; „privrženci stariny", B. U. 28; rus. *starina;* slovo dostalo sa pravdepodobne do slovenčiny nie knižne, ale priamo z rusniackych dialektov.

stas, „javostas", H-oň, pr. 3, vysv. (pr. 8) ako „zjavná nahá postava", srbchor. *stas* »postava«.

stať, »odsek, článok«; S. Chal. Let. M. S. VII, 2, 5; rus. *staťja*.

stáť v špeciálnom význame; „Stály hry veselé, hudci šumno hrali", Sl. I, 83; bitky stály, H-an S. P. IV, 115; „stála národnia rada", tamtiež. Rusizmus neistý, lebo v ľudovej poezii slovenskej máme prípady takého významu tohto slovesa, na pr.: „Stála, bitka, stála"; rus. *stojať*.

stenobitný, „Bezo stenobitného náradia", ZBD 46; rus. *stenobitnyj, stenobitnaja mašina*.

stich, Jes. V. I, 55; sticha (fem.); „stichy mojej niť", Sl. I, 110; rus. *stich* (mask).

stočník, stok, „o stočníkoch (fontes) historických", J. Hl. 48; „stokov historie uhorskej", J. Hl. 50; B. U. 22; rus. *istok, istočnik*, »prameň, žriedlo«.

stoľko, „na stoľko, na skoľko", B. U. 51; nastoľko, B. U. 53; rus. *na stoľko, na skoľko*.

stráдať, stradalec, dostradať, dostradovať, „keď s veľkou dostrádam bolesťou", ZLž 254; strádať, ZLž 102; strádalec (o Rastislavovi), ZBD 71; rus. *stradať, stradalec*.

strana, »krajina«, B. U. 28, 65 i často; rus. *strana*.

stránka, »politická strana«; „náčelníka slobodomyselnej stránky", P. T. B. IV, 53, ČZ často; srbchor. *stranka*.

(Pokračovanie.)

Predizba, predsieň, predstráž, predtucha, predurčenie. — Doteraz sme o týchto slovách nepísali v Slovenskej reči, nuž nezaškodí povšimnúť si ich podrobnejšie. Uveďme najsamprv mienku Tvrdého o spomenutých slovách: „*predizba*, -y (slovo na nemecký spôsob tvorené, píš radšej: p r e d n á i z b a, p i t v o r); *predsieň*, -ne, píš radšej: p r e d n á s i e ň; miesto *predstráž* píš: p r e d n á s t r á ž, miesto *predtucha* píš radšej: t u š e n i e, miesto *predurčenie*, -ia (predestinácia) stačí: u r č e n i e.“ Toľkoto o veci Tvrdý. Z jeho poznámok vysvitá, že slová *predizba, predsieň, predstráž, predtucha* a *predurčenie* nepokladá za vhodné pre spisovný jazyk. Otázka je, či takéto stanovisko možno náležite odôvodniť a či sa Tvrdý nezmýlil.

Začnime rozborom slova *predurčenie*. Svojím tvorením je celkom správne, veď v slovenčine máme slovesné podstatné mená s predponou *pred-*, na pr.: *predbehnutie, predchádzanie, predkladanie, prednášanie, predostretie, predplácanie, predpovedanie, predspevovanie, predstihnutie, predvídanie, predvolanie, predznačenie* a pod. Nakoľko sme mohli zistiť, od všetkých slovies s predponou *pred-* slovenčina má alebo ľahko si môže utvoriť príslušné slovesné podstatné mená. To značí, že aj od slovesa *predurčiť* je vhodne utvorené slovesné podstatné meno *predurčenie*. Tvrdý z obavy pred prílišným rozšírením nových slov s predponou *pred-* zavrhol aj sloveso *predurčiť* a miesto neho navrhoval prosté *určiť*. Lenže dnes už všeobecne rozlišujeme *určiť* a *predurčiť*. Slovesa *predurčiť* nenačim sa báť. Potrebujeme ho a je celkom správne utvorené.

Slovo *predtucha* je pravdepodobne novšieho pôvodu. Kalinčiak ešte písal *predtušenie*. Doklady na slovo *predtucha* ľahko nájsť u Hviezdoslava, u Kukučína a u našich súčasných spisovateľov.

Slovo *predstráž* Tvrdý odvrhuje, no nenamieta nič proti slovu *predvoj*, ktoré je priam tak utvorené; veď *predvoj* sa skladá z predpony *pred-* a z podstatného mena *voj*, podobne ako *predstráž* (*pred* + *stráž*). So stránky štrukturálnej vidíme absolútnu shodu; *predvoj* i *predstráž* sú rovnakým spôsobom utvorené slová. Rozdiel medzi nimi je iba v tom, že slovo *predstráž* je novšieho pôvodu, a preto mnohým ľuďom dosť nezvyčajné, lenže to nemôže byť námietka proti jeho oprávnenosti v spisovnom jazyku, ktorý toto slovo potrebuje. Svojím pôvodom nejedno zo slov, utvorených z predpony *pred-* a *podstatné meno*, nepatrí do ľudovej reči, a jednako ktože by sa opovážil odsúdiť na príklad tieto slová: *predložka, predloha, predplatok, predpoklad, preddomie, predhorie, predmostie, predlaktie, predohra, predspev, predihra, predvečer, predzvesť* a pod.

Spisovný jazyk ustavične potrebuje nové slová typu *predspev, predohra, predurčenie* ap. Takéto novotvary používajú sa na označenie nových pochopov a vecí, pre ktoré nebolo načim pomenovaní v oblasti ľudovej kultúry, lebo ich nebolo treba. No nemáme práva hatiť rozvoj jazyka i jeho obohacovanie vtedy, keď ide o potrebné nové slová, ktoré s každej stránky vyhovujú kmeňoslovným zásadám slovenčiny.

Slová *predsieň, predizba, predstráž, predtucha* a *predurčenie* sú: 1. potrebné, lebo označujú nové pojmy a veci, 2. gramaticky správne utvo-

rené a 3. vžité nielen u dobrých autorov, ale aj v hovorovej reči vzdelancov. Patria teda do spisovného slovníka bez akýchkoľvek výhrad. Naopak, musíme dbať o to, aby sa podobne utvorené nové slová nekynožily, pravda, ak sú potrebné.

Žúžeľ = žúžoľ. — V Czamblovej Rukoväti v treťom vydaní z roku 1919 je iba tvar *žúžoľ*, naproti tomu Pravidlá slk. pravopisu porušily jednotný spisovný tvar a pridaly k nemu aj druhotvar *žúžeľ*. So stanoviska spisovného hláskoslovia ide tu o taký násilný druhotvar, ako sú v Pravidlách *krúžek, prášek, krášek* a iné, proti ktorým sme sa vyslovili už viac ráz čo najrozhodnejšie, lebo celkom nepotrebne narúšajú ustálenosť spisovnej normy. Druhé vydanie Tvrdého Slovenského frazeologického slovníka pridŕža sa našich zásad o dvojtvaroch v spisovnej reči. U Tvrdého najdete už správne heslo: *žúžoľ*, -a = uhoľ: Čierne vlasy ako žúžoľ. — On si myslel, že Janka slnce tam na žúžoľ spáli. (Dbš. Sl. pov.) — Tma jako v rohu, sťa by žúžoľ, ako v bani, keď i posledné zhasly kahany. (Phľd. III.) — Slivky zrelé, čierne ako žúžoľ. (Zátur.) Miroslav Kálal v svojom slovníku uvádza z turčianskeho nárečia tvar *žúžoľ*, ale z Hviezdoslava i druhotvar *žúžeľ*. U Hviezdoslava možno nájsť obidva tvary, na pr.: *žúžoľ:* Viem nie to tak ešte zle s naším mladým ľudom: | keď ho súmrak zastieni, zasvieti si studom, | a i cez noc jak žúžoľ svieťa jeho mravy | ako hviezdy, poznám tiež ich chod čistý, pravý, | poznám — (3. vydanie, 1924, sv. I, 229.) Doklady na *žúžeľ*: okamžite prisadnú pod kudlatý kužeľ, | pradú chvatom — vlákno hoc tmie sa ani žúžeľ (v tom istom vydaní na str. 256). Do vlasov si vpálil čiernych ani žúžeľ — | Výskol: „Vretienko, poď, keďže som ja kužeľ...“ (VIII, 142, vydanie z roku 1927). — Ako vidno z týchto príkladov, Hviezdoslav užíva formu *žúžeľ* iba pre rým (*kužeľ*), teda ako básnickú licenciu. Vprostred verša dáva prednosť tvaru *žúžoľ*, ako na to ukazuje prvý citát. Kukučín píše *žúžoľ:* Vidím pred nami, ako sa zakráda, veľkého kocúra, čierneho ani žúžoľ (IX, 125, vydanie z r. 1923).

V živej reči na strednom Slovensku, najmä v Turci a na Pohroní, je veľmi častý zvrat *čierny ani žúžoľ* (a nie „žúžeľ“). Budeme teda správne postupovať, ak druhotvar „žúžeľ“ celkom vylúčime zo spisovnej reči. Veď proti nemu hovorí doterajší dobrý spisovný úzus, stredoslovenské nárečia, ktoré sú jeho základom, i snaha pridŕžať sa hláskoslovne novších, t. j. živších tvarov.

Predložka k. — Vplyvom iných jazykov najmä niektoré predložky užívajú sa nesprávne a azda najviac nesprávností je pri predložke *k* (*ku*). V Slovenskej reči už od rokov bojujeme proti chybnému užívaniu predložky *k*, a keďže úspešnosť tohto boja nie všade vidno, načim zopakovať aspoň najdôležitejšie poučky o predložke *k*. No pritom nezaškodí najsamprv poukázať na to, čo učil Samo Czambel o predložke *k*. V Rukoväti (3. vydanie, str. 168) stojí: „V slovenčine sa pýtame: *na čo* ti je to? Prostý Slovák nikda nepovie: *k čomu* ti je to? Nám tedy treba odpovedať predložkou *na*, kedykoľvek sa nám vyskytne otázka: *na čo?* Píš: *na* zdravie ti (miesto ku zdraviu), *na* potešenie ti to bude (m. ku potešeniu), nech ti je to *na* úžitok (m. k užitku), kniha *na* čítanie (m. ku čítaniu) atp. Píš: ten dom je *na* predaj, dávam ti to *na* známosť, a nie: dom je *ku* predaju, dá-

vam ti to *ku* známosti. Píš: jemu *na* česť dávali slávnosť (m. *ku* cti), jemu *na* slávu pripíjali (m. *ku* sláve) atď., atď. Píš: *na* rozkaz, *na* zákaz, *na* prosbu, *na* žiadosť otca sa to stalo (a nie *k* rozkazu, *k* zákazu, *k* prosbe, *k* žiadosti otca sa to stalo), lebo sa pýta Slovák: *na čiu* žiadosť sa to stalo? Slovák povie, merajúc dĺžku: od Zvolena *po* Radvaň. Nepíš tedy: od Zvolena *k* Radvani som išiel pešky, od mesta *ku* kalvárii šiel po kolenách atp., ale píš: od Zvolena *po* Radvaň, od mesta *po* kalváriu. Náš dedinčan sa odvezie *na* stanicu (na bánhóf) a dojde *na* „cúg"; ani my sa tedy neodvážajme *ku* stanici a nedochádzajme *ku* vlaku. — Ani v takýchto vetách neklaď predložky *k*: cestujem k Trenčínu, k Nitre, ku Krakovu atď.; smer cesty označujeme predložkou *na*: cestujem na Trenčín, na Nitru, na Krakov atp."

Keby sme sa v každodennej praxi svedomite pridŕžali poučiek, vyslovených Samom Czamblom, odstránili by sme najčastejšie chybné väzby s predložkou *k*. Potom by sme sa už nestretávali na príklad s takýmito výrazmi: „on je nám ku pomoci" m. *na pomoc* (veď sa spytujeme: *na čo* je nám?), „slávnosť ku cti" m. *slávnosť na počesť*, „nedostačí k tomu" m. *nedostačí na to*, „predurčiť k niečomu" m. *predurčiť na niečo*, „prostriedok k dosiahnutiu nápravy" m. *prostriedok na dosiahnutie nápravy*, „oprávnený k niečomu" m. *oprávnený na niečo*, „urobil to ku svojej škode" m. *urobil to na svoju škodu* a pod.

Rozumie sa, že veľmi často nesprávne býva predložka *k* so slovesným podstatným menom, na pr.: „predložiť k schváleniu" m. *predložiť na schválenie* (lebo sa spytujeme otázkou: *na čo*), „pomoc k udržaniu pokoja" m. *pomoc na udržanie pokoja*, „zákroky k udržaniu pokoja" m. *zákroky na udržanie pokoja*. — Pri tejto príležitosti načim podotknúť, že výraz „tu je k dostaniu" právom sa pokladá za nepotrebný germanizmus, ktorý v našej reči nemá miesta. Miesto „tu je k dostaniu" hovorme a píšme *tu dostať*.

S gramatickými poučkami o predložke *k* shoduje sa dobrý úzus. Tak na príklad smer cesty označuje sa predložkou *na*: Jedni išli na Ružomberok a Mikuláš, ale iní, čo dobre znajú cesty, dali sa na Malatinú a Lúčky. (Kukučín XXVI, 81.) Pôjdem na Žilinu, možno, že sa mi tam nejaká robota pridá, — odvetil Adam. (Jégé, Adam Šangala 35.) Sami sa však hnali na Viedeň. (Kal. II, 82.) Zutekal smerom na Horný koniec. (Ondrejov, Zbojnícka mladosť 108.)

Väzby *na* + *slovesné podstatné meno: ... to je na neuverenie.* (Taj. VII, 87.) Postavenie kalvínskeho kňaza v Trnave nebolo v ten čas na závidenie. (Jégé, Adam Šangala 239.) To je na neuverenie, čo ty hovoríš. (Jégé, A. Šangala 215.) ..., aby na pána Levického nezabúdal, keď príde vec na hlasovanie. (Kal. I, 8.) — ale sú nôžky malé, na zblúznenie. (Kukučín VIII, 148.) ... v tej truhlici bude niečo na zjedenie. (Slov. pov. VII, 125.) Ale hoci je to na naše zahanbenie, so žiaľom musíme vyznať: (Bodický, Rozpomienky a pamäti 138.) Dával som mu na čítanie knihy a časopisy. (Tamže 138.) Chcel, aby nám ho synoda vrátila na prepracovanie. (Bodický 354.) ... mala príhodnejší čas na písanie. (Šol. V, 176.) ... máme niečo tých zemí na obrábanie. (Šol. I, 69.) — Ako z týchto príkladov vy-

chodí, správne je len takto: *máte dačo na jedenie?*, a nie „k jedeniu", *príde čas na rátanie*, nie „k rátaniu" a pod.

Iné väzby s predložkou *na*: Siatiny sú na div, kde je vody dostatok. (Kukučín XXV, 62.) Správny je zvrat *na div*, a teda i *na podiv* (a nie „ku podivu", ako to uvádzajú Pravidlá slk. pravopisu.) ... poriadny človek, ktorý celej famílii len na česť slúžiť bude. (Kal. I, 32.) ... keď už príde na skutok, tam o ňom ani chýru. (Kal. III, 26.) „Tu som, pani moja, na váš rozkaz." (Kal. II, 73.) ... vyplnil som úlohu na všeobecnú spokojnosť. (Kuk. XXVII, 130.) ... i na činy by došlo ... (Podj. III, 223.) ... odsúdení ste na smrť ... (Rázus, Odkaz mŕtvych 97.) a my ho poslúchame, uznám, často na našu škodu. (Jégé, Šangala 170.) Ale na chválu predsedu musím pripomenúť, že k synovi choval sa priateľsky. (Bodický 72.)

Z dobrých slovenských spisovateľov mohli by sme uviesť množstvo príkladov, ktoré dokazujú oprávnenosť Czamblových poučiek v Rukoväti. Bohužiaľ, dnes už píšu „došlo k činom" m. *došlo na činy*, „odsúdili ho k smrti" m. *odsúdili ho na smrť*, „k jeho chvále treba povedať" m. *na jeho chválu treba povedať* atď., atď.

Pozor na predložku *k* (*ku*). Keď ju musíme napísať, zistime si najprv, či by tam lepšie neobstála väzba s predložkou *na*. Ak áno, nuž dajme prednosť väzbe s predložkou *na* a istotne nespravíme chybu proti správnosti jazykovej.

Knedlík = knedľa, knedlíkový = knedľový. — Pred dvoma rokmi upozornili sme na to, že tvar „knedlík" je neslovenský. Jednako v našich reštauráciách hovoria a píšu takmer dôsledne „knedlík" a „knedlíkový". Pravidlá slk. pravopisu uzákoňujú správny slovenský tvar *knedľa*, ktorý už Anton Bernolák v svojom Slowári pokladal za ľudový a výslovne označil formu „knedlík" za českú. Tvary *knédľa* alebo *knedľa* najdete v Loosovom i Kálalovom slovníku. Tvar *knedľa* má v slovenčine svoju tradíciu. Je bežný v ľudovej reči aj v staršej literatúre, okrem toho má i hodnotu historickú, lebo prijali sme ho priamo z nemčiny bez prostredníctva českého. — Hovorme a píšme len *knedľa, knedľový*, a nie „knedlík", „knedlíkový".

Špicatý = končitý. — Už Bernolák v Slowári upozornil na to, že slovo „špicatý" je bohemizmus a že namiesto neho načim užívať *končitý* („*končití*, acutus, acuminatus, cuspidatus, spitzig, z. B. Degen, Pfeil, hegyes, éles). Jančovičov štúrovský slovník z roku 1848 uvádza: *končití*, hegyes, hegyesített, éles, *končito*, hegyesen, élesen, *končitosť*, hegyesség, élesség. U Loosa: *končitý*, hegyes, spitzig, *končitosť*, hegyesség, Spitzigkeit. Pravidlá slk. pravopisu pokladajú za správne slovo *končitý*, a jednako v hovorovej i spisovnej reči novších čias je ono pomerne zriedkavé. Veľmi často si vypomáhame opisom slova „špicatý", ale obávame sa miesto neho užiť dobré slovenské slovo *končitý*. Vajanský na príklad písal o končitých oblúkoch na gotických stavbách, o končitej hlávke, o končitých zuboch, Ondrejov píše o končitej skale, o končitom vrchu, Rázus spomína končité skaly, v ľudových rozprávkach hovorí sa o končitom noži, u Kukučína by ste našli výraz „železné latky s končitými koncí". Preto správne postupoval Tvrdý, keď v Slovenskom frazeologickom slovníku za heslom „špicatý" uviedol: viď *končitý*. — Slová *končitý, končito, končí-*

tosť majú oporu v živej reči, v literárnej tradícii a potrebujeme ich už i preto, aby sme sa mohli vyhnúť nepotrebným cudzotám „špicatý, špicate, špicatosť".

Kompetentný úrad. — V úradnej slovenčine veľmi často sa možno stretnúť s termínom „kompetentný úrad". Nedá sa o ňom povedať, že by bol chybný. Slová *kompetencia* a *kompetentný* najmä v odbornej reči nevyhnutne potrebujeme, ale jednako miesto „kompetentný úrad" odporúčame radšej *príslušný úrad,* lebo takéto pomenovanie je každému Slovákovi srozumiteľné, naproti tomu termín „kompetentný úrad" pochopí iba ten, čo vie po latinsky.

Kontrarevolúcia = protirevolúcia. — Niekoľko ráz sme už pripomenuli, že cudzie predpony podľa možnosti poslovenčujeme. Pospolitému Slovákovi sú srozumiteľnejšie slová *protirevolúcia, protirevolučný, protirevolucionár, protišpionáž, protišpionážny, protiakcia* a pod. než „kontrarevolúcia, kontrarevolučný, kontrarevolucionár, kontrašpionáž, kontrašpionážny, kontraakcia" a pod. — Cudzie slová s predponou *kontra-,* kde to len ide, prekladáme, na pr.: kontradikcia = *protirečenie, protiklad,* kontrapozícia = *protiklad* a pod. Ak nemožno preložiť celé slovo, preložíme aspoň predponu (*protirevolúcia* < *kontrarevolúcia*). Pravda, i potom niektoré slová ostanú nezmenené, lebo nemáme za ne náhrady, na pr.: kontrapunkt a pod.

Vlani, lani. — Obidva tvary sú správne, lenže tvar *vlani,* pretože je novší, užíva sa častejšie. A reči našej nijako nezaškodí, ak tvaru *vlani* budeme dávať prednosť v spisovnej próze. Okrem dvojtvaru *vlani* a *lani* Pravidlá slk. pravopisu uvádzajú i dvojtvary *vlaňajší* a *laňajší.* Všeobecne sa užíva len tvar *lanský* (nikdy nie „vlanský"), a práve preto aj prídavné meno *laňajší* bez začiatočného *v-* nie je osihotené, a tak je veľmi pravdepodobné, že napokon aspoň v spisovnej reči zvíťazí tvar *laňajší.* Môže sa stať, že v spisovnom jazyku budeme niekedy potrebovať i podstatné meno *laňajšok* (podobne, ako si jazyk nedávno stvoril *dnešok* a *zajtrajšok*). Tvar „vlaňajšok" práve pre predponu *v-* bol by nemožný. V tvare *laňajšok* malo by dobrú oporu i prídavné meno *laňajší.* Pravda, v tvare vlani je *v-* na mieste, lebo v našom vedomí je to príslovka, ktorá vznikla z predložkového pádu. — Odporúčame písať *vlani,* ale: *lanský* a *laňajší.*

Mluvčí? — Proti tomuto slovu sú až dve námietky. Predovšetkým je utvorené z koreňa „mluv-", ktorému sa podľa možnosti vyhýbame. Potom sama prípona *-čí* nie je častá a obľúbená v spisovnej slovenčine, veď miesto „sprievodčí" máme *sprievodca,* miesto „rozhodčí" *rozhodca* (na pr. futbalový).

Slovo „mluvčí" dá sa nahradiť rozličnými inými podstatnými menami podobného značenia. Niekedy miesto neho môžeme užiť slová *rečník, tlmočník,* inokedy zas *zástupca, predstaviteľ* a pod. — Bohužiaľ, dnes vplyvom českej tlače každý je už „mluvčí".

Moch = mach. — Obidve slová sú správne. V niektorých stredoslovenských nárečiach je *moch,* v iných *mach.* Tento stav nárečový odráža sa i v spisovnom jazyku. A keďže sme zásadne proti nepotrebným hláskoslovným dvojtvarom, musíme sa rozhodnúť pre niektorý zo spomenutých

dvoch tvarov. V Matici slovenskej od rokov dáva sa prednosť slovu *mach*. Pridržajme sa ho dôsledne!

Mojemu = môjmu, mojeho = môjho. — V spisovnej próze oveľa obľúbenejšie sú tvary kratšie: *môjho, môjmu, tvojho, tvojmu, svojho, svojmu, nášho, nášmu, vášho, vášmu.* — Tvary dlhšie: mojeho, mojemu, tvojeho, tvojemu, svojeho svojemu, našeho, našemu, vašeho, vašemu, pokladajú sa za zastarané, a preto najmä v cirkevnej reči majú slávnostný ráz. Do hovorovej reči a do bežnej prózy patria iba pohodlnejšie kratšie tvary.

Mučedlnica = mučenica. — V piatom ročníku Slovenskej reči (str. 184) poukázali sme na to, že už v cirkevnej slovančine bol tvar *mǫčenikъ*, teda tvar bez *-dl-*. I Pravidlá slk. pravopisu uzákonily len tvar *mučeník*. K nemu potom je *mučeníctvo, mučenícky* aj *mučenica* a *mučeníčka* (a nie „mučedlnica", ako sme to nedávno čítali).

Mžik = mih, mžikať = mihať. — Proti českému *mše* máme v slovenčine *omša*, kde *o* vzniklo preto, aby sa jazyk vyhol ťažkovysloviteľnej začiatočnej spoluhláskovej skupine *mš-*, ktorá mala vzniknúť z *mъša* v dobe zániku slabých jerov. Na začiatočné *mž-* vzťahuje sa to, čo sme povedali o začiatočnom *mš-*, preto aj slovo „mžik" nemôže byť svojím pôvodom slovenské. V ľudovej reči slovenskej ho niet, a veru sotva by sme ho našli u dobrých spisovateľov. Na očiach *mihalnice* (viečka) *mihajú*, a „nemžikajú". Po slovensky správne je len *mih, mihať*, a nie „mžik", „mžikať".

Nežli. — V spisovnej slovenčine niet opytovacieho slovka *-li*. Nehovoríme „možno-li" miesto *či možno* alebo *ak možno*. Rozumie sa, že potom *li* nemôže byť ani pri spojkách. Preto spisovná reč vyhýba sa archaizmu „jestli" a nahradzuje ho bežnejšou spojkou *ak*. Preto miesto „nežli" treba užívať len spojku *než*. V niektorých nárečiach zanikla i spojka *než*, lenže spisovný jazyk ju nevyhnutne potrebuje, lebo príliš častým opakovaním spojky *ako* náš štýl sa stáva monotónnym. Spojka *než* je na mieste najmä pri komparatívoch, na pr.: *Lepší než on* (nie „Lepší nežli on"), *Mám ho radšej než ju* (nie „Mám ho radšej nežli ju") a pod.

Obrateľ = stavec. — V niektorých prírodopisných publikáciách užívajú pomenovanie „obratľovci". V Ledényiho Slovenskom telovednom názvosloví miesto neslovenského slova „obrateľ" uvádza sa dobré slovenské slovo *stavec*, ktoré možno najsť i v niektorých starších prírodopisoch. K slovu stavec, rozumie sa, máme pomenovanie *stavovec* (t. j. živočích, ktorý má v tele stavce). Nominatív množného čísla je *stavovce* (teda nie „obratľovci").

Obtiaž = ťarcha, ťažkosť. — Vraj: „On je mu na obtiaž." Slovensky sa to povie: *On je mu na ťarchu.* — Slovo „obtiaž" je v slovenčine celkom nové. V ostatnom čase nepotrebne vytiska zaužívané staré výrazy a slová. Miesto „Máme s ním obtiaže" hovoríme: *Máme s ním ťažkosti.* Za novotvar „obtiaž" môžeme vždy užiť niektoré domáce slovo, na príklad: *ťarcha, ťažkosť* a pod.

Okršlek? — Je to neslovenské slovo, ktoré vplyvom školy preniká už i do hovorovej slovenčiny. Miesto slova „okršlek" máme *okres* a *oblasť*, ktoré nám celkom dostačia.

Ovplyvňovateľ. — V Novom svete (roč. XIII, čís. 20, str. 9) v článku

Konštantína Čulena čítali sme túto vetu: „Aj Urbanovi, Lukáčovi, Smrekovi a každému našli nejakého českého ovplyvňovateľa.“ — V Slovenskej reči uviedli sme už viac ráz, prečo v slovenčine správne sú len tvary *vplyv, vplývať, vplyvný* (a nie „vliv“, vlívať“, „vlivný“). Keďže v slovenčine neobstojí slovo „vliv“, musíme sa vyhnúť i odvodeným slovám „ovlivniť“, „ovlivňovať“ a „ovlivnený“. Miesto nich máme *ovplyvniť, ovplyvňovať, ovplyvnený*. Pravda, potom dobrý je iba tvar *ovplyvňovateľ* (nie „ovlivňovateľ“).

Pádny krok? — Prečo máme hovoriť o „pádnom“ kroku, keď krok vôbec nepadá? Po slovensky sa povie *strmý krok, ísť strmo* (nie „pádne“).

Paginovať = stránkovať. — V spisovnej reči slovenskej máme už vyše stopäťdesiatročnú tradíciu, ktorá nám káže nahradzovať nepotrebné cudzie slová domácimi. Preto odporúčame slová *stránkovať* a *stránkovanie* miesto latinizmov „paginovať“ a „paginácia“. Spomenuté slovenské slová porozumie hneď každý.

Pánu doktorovi. — Správne je: *pánu doktorovi A. Novákovi, pánu profesorovi A. Jánošíkovi* a pod., a nie „pánovi doktorovi A. Novákovi“ a pod. — V tomto prípade v datíve je výnimočne prípona *-u* miesto prípony *-ovi*, a to preto, aby sme sa vyhli prílišnému opakovaniu tvarov na *-ovi*, lebo tým vzniká neľubozvuk.

Patrný, patrné? — V dennej tlači zhusta vídať slovo „patrný“, hoci v ľudovej reči sme ho nemohli zistiť. Miesto „z toho je patrné“ hovorme a píšme: *z toho je zrejmé, z toho je jasné*. Miesto prídavného mena „patrný“ máme zaužívané domáce slová *zjavný* a *zrejmý*.

Plaid = pléd. — Vžité cudzie slová načim písať podľa zásad slovenského pravopisu. Preto píšeme na príklad *šezlón* (veď máme *šezlónik*), *bridž* a pod. Teda pravopisne správne je iba *pléd*, a nie „plaid“.

Porád? — Je to dialektické slovo, ktoré nepatrí do spisovného jazyka, kde miesto neho máme dosť rozličných synoným, čo nám ho úplne nahradia, na príklad: *ustavične, stále, neustále* a pod.

Povstať. — Správne sa hovorí: *povstať proti neprávosti, povstať proti útlaku* a pod. Odtiaľto máme i dobré slovo *povstalec*. — No nemožno schvaľovať, keď sloveso „povstať“ podľa nemčiny začína nahrádzať sloveso *vzniknúť*. Nehovorme „povstala vojna“ miesto *vznikla vojna*, „povstala škriepka“ m. *vznikla škriepka* a pod. Zachovávajme významový rozdiel medzi slovami *povstať* a *vzniknúť*.

Predom = vopred. — Nepíšme „zaplatiť predom“, ale *zaplatiť vopred*. — Nesprávne je „predom vám musím oznámiť“ miesto *vopred* (alebo *najskôr*) *vám musím oznámiť*.

Predpojatosť = zaujatosť. — Všeobecne sa hovorí len takto: *On je zaujatý proti vám* (a nie: „On je predpojatý proti vám“). Z toho teda vyplýva, že správne je len *zaujatosť proti niekomu*, a nie „predpojatosť proti niekomu“.

Preto, lebo = 1. keďže, 2. pretože. — Za štylistickú kostrbatosť načim pokladať, keď niekto povie alebo napíše „preto, lebo“ miesto *keďže* alebo *pretože*. Veď spojka *lebo* vyslovuje ten istý vzťah ako slovo *preto*, takže výraz „preto, lebo“ je nepotrebný pleonazmus, ktorý nemá miesta tam, kde nám ide o vyjadrenie logického vzťahu.

Pribyť = pribudnúť, pribývať = pribúdať. — Po slovensky sa nepovie „nabyť", „nabývať", ale *nadobudnúť, nadobúdať.* Teda správne je *pribudnúť, pribúdať,* a nie „pribyť", „pribývať".

Predložka proti. — Kladú ju niekedy aj ta, kde nijako nepatrí. Vraj „láska proti rodičom" (i „láska oproti rodičom"). Správne: *láska voči rodičom.* — Rozumie sa, že nesprávne je i „vydať proti potvrdeniu" miesto *vydať na potvrdenie.* Veď i *liek sa vydáva na lekársky predpis,* a nie „proti lekárskemu predpisu".

Prušiak = Prus. — Napospol známe je meno krajiny: *Prusko* (a nie „Prušiacko"). Na Slovensku máme obec *Pruské* (nie „Prušiacke"). Z toho teda vychodí, že pre príslušníka národa pruského máme názov *Prus* (z neho je aj archaizmus *Prusy,* t. j. *Prusko,* ako *Čechy* od *Čech,* i *Česko*). Slovo *Prušiak* zbaví len vtedy, ak má hanlivý význam, ak je pejoratívne. Správne tvary sú iba tieto: *Prus, Pruska, pruský, Prusko, pruština* (jazyk vyhynulých Prusov).

Renomé, renomovaný. — Dnes už hovoria len „renomé", hoci miesto tohto cudzieho slova donedávna sa užívaly výrazy *dobré meno, dobrá povesť.* Vraj „nepokazí si renomé", prečo nie *nepokazí si dobré meno,* alebo *nepokazí si dobrú povesť?* — Aj miesto „renomovaný ústav" načim hovoriť *povestný ústav.*

Resumé. — Na konci vedeckých publikácií býva francúzske resumé. Toto slovo je celkom na mieste vo francúzskom texte, ale vonkoncom neobstojí v slovenskom, kde treba dať *obsah* (alebo *krátky obsah*).

Ret, retný, retnica? — O slove *ret* dokázali sme už niekoľko ráz, že nepatrí do spisovnej prózy a že i naši básnici dobre urobia, ak mu budú podľa možnosti vyhýbať. Starodávne slovenské *pera,* pravdaže, nenašlo milosť v očiach istého slovenského filológa, ktorý v záujme sjednocovacích snáh píše „retnica" miesto jedine správneho slova *pernica.* Ak by sme všetci tak postupovali, že by sme každé pôvodné slovenské slovo nahrádzali českým alebo inoslovanským, v krátkom čase slovenčina by prestala byť slovenčinou. Stala by sa bezfarebným spisovným nárečím, ktoré nemá práva na život. No dúfajme, že sa to nestane a že neslovenské nálepky zaniknú.

Rohlík = rožok, rohlíček = rožtek. — Slová „rohlík" a „rohlíček" darmo by ste hľadali v Pravidlách slk. pravopisu. Niet ich tam. To, pravda, nič nepovie slovenským reštauratérom, ktorí až dojemne sa usilujú čím viac kaziť slovenčinu. Od Bratislavy až po Košice na raňajky vám všade ponúkajú „rohlíky". A keď si pýtate *rožky,* a nie „rohlíky", neraz čašník váš premeria tak, ako by mal pred sebou čudáka. — Veru slovenské slová hynú...

Rožeň = ražeň. — V spisovnej reči musíme užívať slovo *ražeň,* teda *mäso na ražni,* a nie „mäso na rožni". Veď nehovoríme „rostiem", ale *rastiem,* nie „rokyta", ale *rakyta,* nie „rozsocha", ale *rázsocha,* a teda i *ražeň.*

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Kníhtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.